

Barta Márton – Balás Gábor

VERSENYKÉPESSÉG-TÖRTÉNETEK

Nemzetgazdasági versenyképességről szóló vélekedések összehasonlító elemzése¹

TM 66. sz. műhelytanulmány

VERSENYKÉPESSÉG KUTATÁSOK MŰHELYTANULMÁNY-SOROZAT

BCE VÁLLALATGAZDASÁGTAN INTÉZET
VERSENYKÉPESSÉG KUTATÓ KÖZPONT

¹ A műhelytanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005 azonosítójú projektje, *A nemzetközi gazdasági folyamatok és a hazai üzleti szféra versenyképessége* címet viselő alprojektjének kutatási tevékenysége eredményeként készült.

Jelen műhelytanulmány *A versenyképesség társadalmi környezete* c. műhelyben készült.

Műhelyvezető: Szepesi Balázs

Budapest, 2012

A tanulmány szakmai tartalma a forrás megjelölésével és a hivatkozási szokások betartásával felhasználható és hivatkozható.

TARTALOMJEGYZÉK

ABSTRACT	6
1. BEVEZETŐ GONDOLATOK	7
1.1. A TANULMÁNY PROBLÉMAFELVETÉSE.....	7
1.2. A TANULMÁNY ALAPKÉRDÉSEI.....	8
1.3. A VERSENYKÉPESSÉGGEL KAPCSOLATOS NARRATÍVÁK.....	8
1.3.1. A versenyképesség problémái és az azokat megoldó intézkedések.....	9
1.3.2. A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe.....	10
1.3.3. A versenyképesség értelmezése, letéteményesei.....	10
1.4. A TANULMÁNY SZERKEZETE.....	10
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS – KONTEXTUS	12
2.1. A POLITIKAI JELENSÉGEK DISZKURZÍV ÉRTELMEZÉSE.....	12
2.2. NEMZETI VERSENYKÉPESSÉG.....	14
3. ELSŐ TÉRKÉP: KÖZIGAZGATÁSI VEZETŐK ÉS VERSENYKÉPESSÉG	16
3.1. BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	16
3.2. MÓDSZERTANI ÉS ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK.....	16
3.2.1. A minta.....	16
3.2.2. A kérdőív összeállítása mögötti gondolatmenet – mire vagyunk kíváncsiak?.....	17
3.2.3. A kérdőív.....	18
3.2.4. Az elemzés menete, módszere.....	20
3.3. HIPOTÉZISEK A BELSŐ PERSPEKTÍVA KAPCSÁN.....	21
3.4. AZ INTERJÚK RÉSZLETES ELEMZÉSE.....	22
3.4.1. A magyar gazdaság versenyképességét meghatározó tényezők.....	22
3.4.2. A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái.....	24
3.4.3. A magyar gazdaság versenyképességének letéteményesei.....	26
3.4.4. A magyar gazdaság versenyképessége kapcsán kívánatos kutatások.....	27
3.4.5. A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai.....	29
3.4.6. A versenyképességet javító intézkedések akadályai, nehézségei.....	32
3.4.7. Hogyan lehet az akadályokon túllépni?.....	33
3.4.8. Versenyképességgel kapcsolatos kormányzati politika az elmúlt öt-tíz évben: javító és romboló intézkedések.....	34
3.5. EREDMÉNYEK BELSŐ PERSPEKTÍVÁBÓL.....	38
3.5.1. A versenyképességet meghatározó tényezők, problémák és intézkedések.....	38
3.5.2. A versenyképesség letéteményesei.....	39
3.5.3. A versenyképességet javító intézkedések akadályai, nehézségei.....	39
3.5.4. A versenyképesség fejlesztésének stratégiai irányai, jövőképe.....	40
3.6. HIPOTÉZISEK ÉS EREDMÉNYEK ÖSSZEVETÉSE.....	40
3.7. BELSŐ ÖSSZEHASONLÍTÁS.....	41
4. MÁSODIK TÉRKÉP: POLITIKA ÉS VERSENYKÉPESSÉG	42
4.1. BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	42
4.2. MÓDSZERTANI ÉS ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK.....	42
4.3. ELEMZÉS.....	44
4.3.1. A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái.....	44
4.3.2. A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai.....	47
4.3.3. A magyar gazdaság versenyképességének stratégiai irányai, jövőképe.....	50
4.4. NARRATÍVÁK A POLITIKAI TÉRKÉPEN.....	52
5. HARMADIK TÉRKÉP: ÜZLETI SZFÉRA ÉS VERSENYKÉPESSÉG	53
5.1. BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	53
5.2. MÓDSZERTANI ÉS ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK.....	53

5.3. ELEMZÉS	54
5.3.1. <i>A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái</i>	54
5.3.2. <i>A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai</i>	57
5.3.3. <i>A magyar gazdaság versenyképességének stratégiai irányai, jövőképe</i>	59
5.4. NARRATÍVÁK AZ ÜZLETI TÉRKÉPEN	60
6. NEGYEDIK TÉRKÉP: NEMZETKÖZI VERSENYKÉPESSÉGI RANGSOROK EREDMÉNYEI	61
6.1. BEVEZETŐ GONDOLATOK	61
6.2. MÓDSZERTANI ÉS ELŐZETES MEGJEGYZÉSEK	61
6.3. ELEMZÉS	61
6.3.1. <i>A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái</i>	62
6.3.2. <i>A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai</i>	64
6.4. NARRATÍVÁK A NEMZETKÖZI RANGSOROK TÉRKÉPÉN	66
7. ÖSSZEHASONLÍTÁSOK	67
7.1. A MAGYAR GAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉNEK PROBLÉMÁI	67
7.2. A MAGYAR GAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉT JAVÍTÓ INTÉZKEDÉSEK	69
7.3. A MAGYAR GAZDASÁG VERSENYKÉPESSÉGÉNEK STRATÉGIAI IRÁNYAI, JÖVŐKÉPE	71
8. ZÁRÓ GONDOLATOK	73
8.1. EREDMÉNYEK	73
8.1.1. <i>A versenyképességgel kapcsolatos narratívák</i>	73
8.1.2. <i>Az igazgatási interjúkkal kapcsolatos hipotézisek tesztelése</i>	74
8.1.3. <i>Az összehasonlító elemzés eredményei</i>	74
8.2. KITEKINTÉS	75
TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	76
HIVATKOZÁSJEGYZÉK	77
MELLÉKLET – AZ INTERJÚKBAN RÉSZT VETT IGAZGATÁSI VEZETŐK	80

Abstract

Narratives on Competitiveness – A Comparative Analysis of Perceptions and Concepts about National Competitiveness

The scope of the present study is twofold. First, through in-depth interviews, it aims to explore the perception and concepts of non-political leaders (Deputy State Secretaries and Heads of Department) of the Hungarian economic bureaucracy concerning the competitiveness of the Hungarian economy. Second, it compares the obtained results to the perception and concepts salient in the political and business sphere as well as in the methodology of the international competitiveness rankings. The analysis covers issues of competitiveness such as (1) problems of the competitiveness of Hungarian economy, (2) directions of good policy, (3) agents of competitiveness, (4) future of the Hungarian economy, (5) political obstacles of good policy.

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

1.1. A tanulmány problémafelvetése

Jelen tanulmány témája a nemzeti versenyképességgel kapcsolatos diskurzusok összehasonlító elemzése. Hazánk gazdasága hosszú évek óta mélyrepülésben van, így a versenyképesség témája folyamatosan aktuális, ahogy ezt a kérdés kapcsán folyó élénk közéleti vita is mutatja.

Érdekessége a versenyképességgel, és általában a gazdaságpolitikával kapcsolatos vitáknak, hogy a beszélgetések, gondolatfűzések (és az írások, tanulmányok is) a legtöbbször arra vonatkoznak, hogy *mit kellene csinálni*, esetleg arra, hogy a kormány vagy más szereplő egyik vagy másik lépése *helyes* volt-e. Másképp fogalmazva, normatív szemléletben zajlanak ezek a viták – ez persze teljesen természetes, a közéleti vitáknak (és magának a politikának) a jellegéből következik. Amennyiben valaki mégis a leírás vagy a megértés igényével lép fel a gazdaságpolitika kapcsán, az a legtöbb esetben a gazdaságpolitikára mint *közgazdasági* jelenségre tekint, célja közgazdasági összefüggések, folyamatok feltárása.

Témaválasztásomban ettől a két iránytól térek el. Egyrészt, a gazdaságpolitika kapcsán nem Magyarország kívánatos gazdasági-társadalmi állapotának eléréséhez szükséges tudás megszerzésére vagy megfogalmazására teszek kísérletet, hanem bizonyos jelenségek megértésére és leírására. Másfelől, a gazdaságpolitikát jelen tanulmány keretében nem közgazdasági, hanem politikai jelenségként értelmezem. Azaz, célom az, hogy a nemzeti versenyképesség javításához kapcsolódó gazdaságpolitikát mint a politika világának, azaz bizonyos közösségi problémákra valamilyen mechanizmusokon keresztül választ adó rendszernek egy sajátos törvényszerűségekkel bíró területét megértsem.

Az elemzési terület tehát a gazdaságpolitika mint politikai jelenség. Ezen értelmezési úton még mindig több irányban lehet elindulni: lehetséges például a gazdaságpolitikát intézményi analízis alá venni, érdekekkel bíró szereplőket azonosítani és kölcsönhatásukat, valamint azok eredményét megvizsgálni. Tanulmányomban nem efelé indulok el: az intézményi elemzés helyett a versenyképességgel kapcsolatos diskurzusok vizsgálatára teszek kísérletet. Ebben a szemléletben a politika és így a gazdaságpolitika nyelvi problémaként értelmezhető, azaz egymással versengő gondolatok, vélemények, *történetek* (narratívák) azonosíthatók. Célom tehát az, hogy a magyar nemzetgazdaság versenyképességének problémáiról, javításához szükséges lépésekről, jövőképeről szóló történeteket megfogalmazzam és a gazdaságpolitikával kapcsolatban bizonyos intézményi pozícióban lévő szereplők által strukturált térben értelmezem.

1.2. A tanulmány alapkérdései

Tanulmányomban lényegében három egymásba ágyazódó téma elemzésére teszek kísérletet. Egyfelől, a magyar gazdaságpolitikai igazgatás nem politikus vezetőivel (helyettes államtitkárokkal és főosztályvezetőkkel) készített interjúk alapján megpróbálom feltárni a közigazgatásnak a nemzetgazdaság versenyképességével kapcsolatos gondolkodását. Másfelől, még ezen a területen belül, néhány a versenyképességi történetekkel kapcsolatos, előzetes elképzeléseimen alapuló hipotézist tesztelek az interjúk eredményei alapján. Harmadsorban, az igazgatás diskurzusai mellé másodlagos elemzés alapján felsorakoztatom a politikai szféra, az üzleti világ és a nemzetközi versenyképességi rangsorok hasonló térképeit, és összehasonlításukat is elvégzem.

A nemzetgazdaság versenyképességével kapcsolatos vélekedéseket alapvetően három résztéma mentén elemzem és hasonlítom össze: egyfelől, a versenyképesség legfontosabb problémái, másfelől, a problémák megoldását célzó intézkedések, továbbá harmadrészt a versenyképes gazdaság stratégiai irányai, jövőképe kapcsán. Ezek mellett, az igazgatás vezetőivel készült interjúkban még két további résztémával, a kívánatosnak tartott intézkedések korlátaival és a versenyképesség letéteményeseivel kapcsolatban is teszek fel kérdést.

1.3. A versenyképességgel kapcsolatos narratívák

A tanulmányban elemzendő négy terület tehát az igazgatás, a politikai szféra, az üzleti világ és a nemzetközi versenyképességi rangsorok Magyarországra vonatkozó megállapításai. Ezeken a területeken teszek arra kísérletet, hogy az adott tereumon belül egy tartalmi kategóriarendszerbe való besorolás segítségével azonosítsam a versenyképességgel kapcsolatos, előzetesen megfogalmazott narratívákat, történeteket (Kaplan [2000] által használt értelemben).

1.3.1. A versenyképesség problémái és az azokat megoldó intézkedések

A nemzetgazdasági versenyképesség problémái és az azok megoldását célzó intézkedéseket a versenyképességi narratívák szempontjából lehetséges együtt kezelni. Ezek kapcsán előzetesen a következő narratívák fogalmazhatók meg²:

- (1) *Makrogazdasági narratíva.* A makrogazdasági narratíva a versenyképesség problémái közül az állam zavaraira fókuszál, azok közül is elsősorban a fiskális és monetáris politikára valamint az állam közpolitikai funkcióira. Jellemző fogalmai az “adócsökkentés” és a “kiadáscsökkentés” – a problémák megoldásának útját az ezekhez kapcsolódó intézkedésekben, a közterhek mérséklésében látja.
- (2) *Intézményi narratíva.* Az intézményi narratíva a versenyképességgel kapcsolatos problémákat egyfelől az állam működése és tágan értelmezett szabályozási funkciói (formális intézményrendszer), másfelől a piaci viszonyok zavarai (informális intézményrendszer) kapcsán keresi. Jellemző fogalmai az intézkedéseket illetően az “adminisztrációs csökkentés” és az “tisztességes működéssel elért teljesítményt ösztönző informális intézményrendszer megteremtése”.
- (3) *Fundamentalista narratíva.* A fundamentalista narratíva a versenyképesség problémái kapcsán a gazdasági működés alapvető tényezői, azaz a reál- és humáninfrastruktúra állapotát emeli ki. Kívánatos intézkedésként az ezekhez kapcsolódó közszolgáltatások javítását fogalmazza meg. Jellemző fogalma még a “humántőke” és az “innováció”.
- (4) *Szabályozó narratíva.* A szabályozó narratíva értelmezése szerint a versenyképesség legfontosabb problémája a nem elég piacbarát/liberalizált állami szabályozás (szűken értelmezve). Intézkedésként ilyen típusú szabályozási rezsimek megteremtését ajánlja, jellemző fogalma a szabályozáson kívül az “ösztönzőrendszer”.
- (5) *Fejlesztő narratíva.* A fejlesztő narratíva szerint a versenyképesség legfontosabb problémája a magyar vállalkozások tőkehiánya, szétaprózódottsága. Ennek megfelelően állami forrásokat kíván a gazdaságba áramoltatni, ezzel megerősítve azt. Jellemző kifejezése a “gazdaságfejlesztés”.

² A tanulmányban elemzési keretként használt narratívák a magyar gazdasági sajtó (nem szisztematikus) feldolgozására támaszkodnak, különös tekintettel Bod Péter Ákos, Bokros Lajos, Chikán Attia, Csaba László, Hamecz István, Heim Péter, Járai Zsigmond, Mellár Tamás, Muraközy Balázs, Róna Péter, Surányi György valamint Szepesi Balázs írásaira és interjúira.

1.3.2. A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe

A nemzetgazdaság versenyképességének stratégiai irányai, jövőképe kapcsán a narratívák:

- (1) *Abszolút előnyök narratívája.* Az abszolút előnyök narratívája a jövőt Magyarország különlegességében látja, azaz olyan tényezőkben, amelyekben teljesen egyediek vagyunk, legalább a régióban. Ilyenek lehetnek például az ország természeti adottságai, természeti erőforrásai és azokra épülő gazdasági tevékenység.
- (2) *Komparatív előnyök narratívája.* A komparatív előnyök narratívája ezzel szemben a stratégiai irányként adottságaink versenytársainknál jobb kihasználását ajánlja. Példaként lehet említeni valamilyen jól működő közszolgáltatásra alapuló üzleti modellt, iparágat.

1.3.3. A versenyképesség értelmezése, letéteményesei

A versenyképesség értelmezése és letéteményesei kapcsán két narratíva fogalmazható meg:

- (1) *FDI-narratíva.* Az FDI-narratíva szerint a versenyképesség a működőtőke-befektetésekért folyó, a régiós országok részvételével zajló verseny, ezért a versenyképesség letéteményesei a nagy külföldi befektetések.
- (2) *Vállalkozó narratíva.* A vállalkozói narratíva a versenyképesség letéteményeseinek a Magyarországon működő vállalkozásokat tartja, egyfelől a kis- és középvállalkozásokat, másfelől az ún. "nemzeti bajnokokat". A versenyképesség értelme ezek sikeres, növekvő működése.

1.4. A tanulmány szerkezete

A tanulmány a bevezetésen (első fejezet) kívül hét tartalmi részre tagolódik. A második fejezetben rövid szakirodalmi áttekintéssel kontextusba helyezem a tanulmányt. A harmadik fejezetben bemutatom az igazgatási vezetőkkel készített interjúkat, megfogalmazom a hipotéziseket, ismertetem az eredményeket és azokon tesztelem az előfeltevéseket. A negyedik fejezetben a politikai szféra, az ötödikben az üzleti világ, míg a hatodikban a nemzetközi versenyképességi rangsorok versenyképességgel kapcsolatos vélekedéseit ismertetem, a hetedik fejezetben írom le az összehasonlítás eredményeit. A nyolcadik fejezet összefoglalja az eredményeket és kitekintést fogalmaz meg.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS – KONTEXTUS

A következő néhány oldalban rövid szakirodalmi áttekintést adok. Fontos megjegyezni, hogy az összefoglaló csak az irodalom főáramának meghatározó írásaira fókuszál. Elméleti szempontokat felvető irodalomként funkciójuk elsősorban a tanulmány tudományos kontextusának, a releváns kérdéscsoportok meghatározása. Két területtel kapcsolatos szerzőket és műveket fogok említeni, az egyik terület a politikai jelenségek diszkurzív elemzése (diszkurzív politikatudomány), a másik pedig a nemzeti versenyképesség elméleti és módszertani problémái.

2.1. A politikai jelenségek diszkurzív értelmezése

Bár a tanulmányom alapfelvetése a politikai jelenségek diszkurzív szempontok alapján történő értelmezhetőségén nyugszik, a diszkurzív politikatudomány elméleti fejtegetései sok esetben összetettebb és elvontabb problémákkal foglalkoznak, mint ez a tanulmány. Ettől függetlenül azonban ebben a részben elméleti és alkalmazott munkákat is áttekintek.

Michel Foucault és Jürgen Habermas mindketten a második világháború utáni társadalomtudományi gondolkodás legfontosabb szerzői közé tartoznak, és mindkettejük munkássága nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a politikai jelenségek diszkurzív megközelítése a társadalomtudományok főáramába kerüljön, nevezhetjük őket tehát a diszciplína alapgondolkodóinak.

Jürgen Habermas rendkívül sokszínű életművéből a politikai jelenségek diszkurzív elemzése kapcsán a nyilvánossággal kapcsolatos elméletét érdemes kiemelni (Habermas [1971], Szabó [1998]). Habermas egyik kulcsfogalma a modern társadalmakat jellemző polgári nyilvánosság, amelyet élesen elkülönít a premodern társadalmakhoz kötődő reprezentatív nyilvánosságtól, és amelynek sajátossága, hogy nyitott, témái lezáratlanok, általánosan hozzáférhető, illetve jellemzi a kritikai attitűd és a konkuráló jelleg. A politikai nézőpont számára ez amiatt fontos, hogy egyfelől a modern társadalmak beszédközpontúságára hívja fel a figyelmet, másfelől az aktorok társadalmi helyzetéhez rendelve értelmez kommunikációs folyamatokat, illetve megfogalmazza a kommunikáció szereplőinek kölcsönös meghatározottságát és nyelvi közegük képlékenységét. Egy kissé konkrétan (és a tanulmány szempontjából), mindez azt jelenti, hogy Habermas társadalomelméleti alapot képez amögé, hogy a diszkurzív elemzési egységnek lehessen tekinteni, intézményi pozíciókhoz lehessen diskurzusokat kötni, illetve a diskurzusok egymásra hatásával kapcsolatban is állításokat lehessen tenni.

Michel Foucault talán még közelebbi viszonyban áll a "diskurzus" fogalmával, mint Habermas. Foucault egyik legfontosabb intellektuális innovációja, hogy újraértelmezi a diskurzusfogalmat (Foucault [2000], Szabó [1998]). Ennek az átértelmezett diskurzusfogalomnak a legfontosabb elemei a következők: a diskurzus nem elválasztható sem tárgyától, sem személyétől; sőt, maga a társadalom diskurzusszövedékként értelmezhető; illetve a diskurzusok tulajdonképpen egymást szabályozzák, sőt, hatalmi küzdelmek részei. Ez utóbbi állítás összekapcsolható Foucault egy másik érvelésével, amely szerint diskurzusok és intézményrendszerek egymást erősítő hatalmi konstrukciókká állhatnak össze. Ez a gondolat megnyitja az utat a kritikai diskurzuselemzés felé, amely valamilyen egymást feltételező nyelvi-hatalmi elnyomásról akarja lerántani a leplet.

Magyarországon a diszkurzív politikatudomány alapvetően Szabó Mártonhoz és köréhez kötődik, tulajdonképpen az ő iskolateremtő munkássága honosította meg a diszciplínát a magyarországi politikatudományban. Alapművében, *A diszkurzív politikatudomány alapjaiban* (Szabó [2003]) a gyakorlati diszkurzív elemzésekhez kíván elméleti alapvetést nyújtani. Egy másik tanulmányában diszciplináris alapállásáról így ír: "A diskurzuselemző, mert másként fogja fel a tudást és a nyelviséget, másként fogja fel a valóságot is, mint a pozitivisták ténytudományok híve. A nyelv (és így a jelentés) itt nem ablak, amelyen át a torzítatlan valóságot pillanthatjuk meg, hanem a politika alakításának eszköze, amelynek realitása mindig konstruált és esetleges. A szemlélet elfogadásának nehézségei is ebből erednek: itt nem módszerek, hanem paradigmák küzdelméről van szó, amelynek egzisztenciális tétje van" (Szabó [2004: 135-136]). Szabó gondolkodásából általában, de jelen tanulmány szempontjából is a legfontosabb annak *szemlélete*.

A magyar diskurzuselemző iskola alapvetően nem közpolitikai jelenségekkel foglalkozik, hanem a talán rossz fogalomhasználattal 'pártpolitikának' nevezett szféra elemzésével, különös tekintettel a szimbolikus politikára (nem tudományos, hanem köznapi értelmében). Erre jó példa egyfelől Szabó Ildikó (2007), másfelől Szabó (2006) szerkesztésében megjelent *Fideszvalóság* című kötet tanulmányai. Fent felsorolt szerzők az 1998 és 2002 közötti 'polgári kormány' és a Fidesz utána eltöltött ellenzéki tevékenységéhez kapcsolódó ügyek diszkurzív elemzésére tettek kísérletet. Jellegében hasonló témát boncolgat a brit politikai élet kapcsán Vasta (2000). (Bár nem magyar fókuszúak, de megemlíthetők még a diszkurzív elemzések kapcsán az európaizáció fogalmával kapcsolatos kutatások, alapműként Cowles – Caporaso – Risse (2001) hivatkozható.)

Ami a közpolitikai folyamatok konkrét, alkalmazott diszkurzív elemzését illeti, egy, hasonló témával foglalkozó magyar tanulmányt lehet megemlíteni (Balás [2009]). A közpolitikai diskurzuselemzések között nagy számban jelennek meg a környezetvédelemmel, környezetpolitikával kapcsolatos

elemzések. Ezekből említeni lehet egyfelől Hajer (1995) elemzését, illetve Liftin (1994) tanulmányát. Ezek a környezetpolitikai elemzések a kritikai analízis céljával lépnek fel, azaz arra tesznek kísérletet, hogy bemutassák, a környezetvédelmi politikát uraló diskurzus például azzal, hogy nem tagadja meg a magántulajdonra és technológiai fejlődésre épülő gazdasági működés alapfeltevéseit, nem képes saját korlátain túllépni és így a környezeti problémákat kívánatos mértékben megoldani. A közpolitikai elemzések kapcsán még a bevezetőben már hivatkozott Kaplan (2000) cikkét érdemes megemlíteni, amely a közpolitikai történetek (narratívák) használatának fontossága mellett érvel olyan döntési szituációk megoldása kapcsán, ahol nem lehet egyféle politikai cél mellett elköteleződni a döntéshozóknak.

2.2. Nemzeti versenyképesség

A tanulmánynak nem célja sem a nemzeti versenyképesség fogalomtörténetét bemutatni, sem az azzal kapcsolatos tudományos diskurzusok egymáshoz való viszonyát elemezni. A szakirodalmi összefoglaló céljával összefüggésben mégis idéznék néhány szerzőt.

Magyarországon Chikán Attila és a BCE Versenyképesség Kutató Központjának többi kutatója a rendszerváltás utáni évektől kezdve, közel két évtizede foglalkozik a vállalati és nemzeti versenyképesség kutatásával, és a magyar közgazdasági életben leginkább elfogadott nemzetversenyképesség-definíciót is ő alkotta meg, amely szerint a versenyképesség "a nemzetgazdaságnak az a képessége, hogy egy nemzetgazdaság úgy tud létrehozni, felhasználni illetve a globális verseny keretei között értékesíteni termékeket és szolgáltatásokat, hogy közben saját termelési tényezőinek hozadéka, s ezzel párhuzamosan állampolgárainak jóléte fenntartható módon növekszik. Ezen versenyképesség feltétele az erőforrások termelékenység-növekedésének elősegítése a vállalatok és más intézmények hatékonyságának növekedését biztosító feltételek folyamatos fenntartása útján" (Chikán – Czakó [2005]: 12).

Chikán Attila kutatásai mellett, a nemzetközi elméleti keretek kapcsán ki kell emelni a klasszikusok közül David Ricardo komparatívélőny-elméletét (Madarász [2000]), a modernek közül pedig Michael Porter (1990) gyémánt-modelljét. A porteri modell egy nemzetgazdaság versenyképességét meghatározó négy legfontosabb tényezőként a tényezőellátottságot, a keresleti viszonyokat, a kapcsolódó és beszállító iparágakat valamint a piacszerkezeti faktorokat azonosítja.

Mindezek mellett, a nemzeti versenyképesség koncepciójának legfontosabb kritikusaként Paul Krugman Nobel-díjas közgazdász említhető meg. A krugmani kritika lényege, hogy nemzeti versenyképesség nincs is, kizárólag vállalati versenyképességről érdemes beszélni. Egy nemzetközi kereskedelemtől nem különösebben függő ország esetén legfeljebb a termelékenység értelmezhető fogalom. Azt is hozzátette, hogy nem mutatható ki szoros összefüggés egy ország világpiacon elért teljesítménye és polgárainak reáljövedelme között (Krugman [1994], Bakács [2003]).

3. ELSŐ TÉRKÉP: KÖZIGAZGATÁSI VEZETŐK ÉS VERSENYKÉPESSÉG

3.1. Bevezető gondolatok

A következő oldalakon bemutatott interjúkban a magyar gazdaságpolitikai közigazgatás *nem politikus vezetőinek* versenyképességgel kapcsolatos gondolatainak, elképzeléseinek feltárására tettem kísérletet. A kutatás témájánál és jellegénél fogva úttörő vállalkozásnak tekintendő.

3.2. Módszertani és előzetes megjegyzések

Az igazgatási vezetők versenyképességgel kapcsolatos narratíváit feltáró kutatásban összesen tizenkilenc interjú készült, az interjúkra 2011. április 7. és 26. között került sor. Az interjúalanyok kiválasztása azon az egyszerű módszeren alapult, hogy a Nemzetgazdasági Minisztérium összes a kutatási időszakban hivatalban lévő főosztályvezetőjét és helyettes államtitkárát felkértem, hogy vegyen részt a kutatásban, és végül azokkal készítettem interjút, akik vállalták, hogy elmondják véleményüket (a pontos névsort lásd a Mellékletben).

A magyar közigazgatásban nemcsak a Nemzetgazdasági Minisztérium foglalkozik gazdaságpolitikával, hanem az legalább részben felelősségi körébe tartozik a Nemzeti Fejlesztési Minisztériumnak, a Vidékfejlesztési Minisztériumnak és a Miniszterelnökségnek is. Az államigazgatási feladatköröket meghatározó státútum szerint azonban a Nemzetgazdasági Minisztérium a versenyképességért felelős minisztérium, tehát a fókusz ide helyezése ésszerű – annak okán is, hogy így a koncentrált adatfelvétel segíti az összehasonlíthatóságot és a magában egységes kép bemutatását. Természetesen, a tágabb elemzés további, mélyebb kutatások igényel.

3.2.1. A minta

A mintába bekerült tizenkilenc interjúalany³ beosztás szerinti megoszlása a következőként néz ki: négy helyettes államtitkár, tizenkét főosztályvezető, egy főosztályvezető-helyettes, egy osztályvezető és egy

³ 2011 áprilisában összesen harmincnégy helyettes államtitkár és főosztályvezető volt hivatalban.

politikai tanácsadó⁴. A 2010-ben felállt kormányzati struktúrában az egyes államtitkárságok egyfajta “mini-minisztériumként” működnek, a Nemzetgazdasági Minisztérium mind a hét államtitkárságáról (Közigazgatási ÁT, Parlamenti és Gazdaságstratégiai ÁT, Államháztartásért Felelős ÁT, Belgazdaságért Felelős ÁT, Külgazdaságért Felelős ÁT, Adó- és Pénzügyekért Felelős ÁT, Foglalkoztatáspolitikáért Felelős ÁT) került be legalább egy igazgatási vezető.

Az interjúalanyok államtitkárságonkénti megoszlása a következőképp fest:

1. táblázat: Interjúalanyok megoszlása államtitkárságok szerint

Államtitkárság	Mintába bekerült interjúalanyok száma
Közigazgatási Államtitkárság	1 (0 helyettes államtitkár+1 főosztályvezető)
Parlamenti és Gazdaságstratégiai Államtitkárság	5 (0+5)
Államháztartásért Felelős Államtitkárság	4 (1+3)
Belgazdaságért Felelős Államtitkárság	1 (1+0)
Külgazdaságért Felelős Államtitkárság	2 (0+2)
Adó- és Pénzügyekért Felelős Államtitkárság	5 (2+3)
Foglalkoztatáspolitikáért Felelős Államtitkárság	1 (0+1)
Összesen	19

Forrás: saját táblázat

3.2.2. A kérdőív összeállítása mögötti gondolatmenet – mire vagyunk kíváncsiak?

A kérdőív bemutatása előtt néhány mondatban felvázolom, hogy milyen gondolatmenet húzódik meg a kérdések összeállítása mögött, milyen témákban voltam kíváncsi az igazgatási vezetők álláspontjára.

⁴ Utóbbi három az interjúra eredetileg felkért, magasabb beosztású kollégáját mintegy „helyettesítendő” került bele a mintába.

Elsőként, arra kerestem a választ, hogy milyen problémáit látják a magyar gazdaság versenyképességének, illetve hogy ezen problémákat milyen intézkedésekkel volna célszerű megoldani. Hogy az észlelt problémákról és kívánatosnak tartott intézkedésekről még részletesebb képet kapjak, arra is kíváncsi voltam, hogy ha lehetőségük volna az interjúalanyoknak, milyen területről rendelnének részletes felmérést/kutatást a versenyképességgel kapcsolatban. Mindezek mellett, a helyzet további pontosítása céljából arra is felkértem a válaszadókat, hogy az elmúlt öt-tíz év gazdaságpolitikáját értékeljék versenyképességi szempontból.

Másodsorban, azzal kapcsolatban is tettem fel kérdést, hogy kik a magyar gazdaság versenyképességének letéteményesei. Kik teszik, tehetik a legtöbbet, kinek a tevékenysége példamutató a versenyképesség összefüggésében.

Harmadsorban, arra is kíváncsi voltam, hogy az interjúalanyok miben látják a versenyképesség javítását célzó intézkedések korlátait. Politikai korlátok ezek, vagy inkább másfélék? Mindemellett, azzal kapcsolatban is tettem fel kérdést, hogy ezen korlátokat ki vagy mi tudja legyőzni, milyen szereplőtől vagy folyamattól érdemes a rossz egyensúly megváltoztatását várni.

Negyedrész, a kutatásban arra is választ szerettem volna kapni, hogy milyen stratégiai irányokat, jövőképet tudnak elképzelni az interjúalanyok a magyar gazdaság számára. Milyen útjai vannak a hosszú távú versenyképességnek?

3.2.3. A kérdőív

Kutatásom során egy tíz kérdéses kérdőív által strukturált irányított beszélgetést folytattam le a kutatásban részt vevő igazgatási vezetőkkel. A kérdéseket a bevezetőben már említett mögöttes rendszer alapján állítottam össze. Konkrétan, a következő kérdéslistán mentem végig a beszélgetéseken:

- (1) Mi a magyar gazdaság versenyképességének három legnagyobb problémája?
- (2) Melyik az a három (siker)tényező, amelyre épülhetne egy versenyképes magyar gazdaság?
- (3) A versenyképességgel kapcsolatban melyik három területről volna érdemes részletesebb elemzést készíteni?

- (4) Mi az az öt legfontosabb intézkedés, amelyet meg kellene tenni, hogy a magyar gazdaság versenyképessége érdemben javuljon?
- (5) Mik ezen intézkedések meghozatalának akadályai? Ki(k)nek vagy minek az ellenállása jelenti a legnagyobb nehézséget?
- (6) Kik tehetnének a legtöbbet ezek akadályok legyőzéséért?
- (7) Kik tesznek ma legtöbbet Magyarország versenyképességéért?
- (8) Mi volt az a három legfontosabb intézkedés az elmúlt öt-tíz évben, amelyek a versenyképesség romlását idézték elő?
- (9) Mi volt az a három legfontosabb intézkedés az elmúlt öt-tíz évben, amelyek a versenyképesség javulását idézték elő?
- (10) A Világgazdasági Fórum által kiadott versenyképességi index a következő tizenkét, a versenyképességi meghatározó tényezőt említi. Melyik az öt legfontosabb (sorrendben):
- Intézményi környezet (államműködés)
 - (Reál)infrastruktúra
 - Makrogazdasági környezet (stabilitás)
 - Egészségügy és alapoktatás
 - Felsőoktatás és szakképzés
 - Termékpiac hatékonysága
 - Munkaerőpiac hatékonysága
 - Pénzügyi piac fejlettsége
 - Gazdasági szereplők technológiai színvonala
 - Piac mérete
 - Gazdasági szereplők üzleti működésének minősége
 - Innováció

3.2.4. Az elemzés menete, módszere

Az interjúk elemzését kérdésenként fogom elvégezni. Egy kérdés elemzésekor a beérkezett válaszokból, előfordulásuk gyakoriságának megfelelően, három kategóriát fogok alkotni: a legtöbb említést kapott néhány választ *dominánsnak* fogom nevezni, a kicsit kevésbé gyakori, de még mindig jelentős számban előforduló válaszokat *jellemzőnek*, míg a legalább kétszer megemlített gondolatokat *egyébnek*. Bizonyos kérdések kapcsán egyedi, de érdekesnek, különlegesnek mondható válaszokat is bemutatok – leginkább az illusztráció szándékával.

A kérdések egy részénél az előfordulási gyakoriság alapján elvégzett kategorizálás után a diskurzuselemzéshez szükséges *tartalmi kategóriákba* fogom osztani a válaszokat – ezzel elemezhetővé, összehasonlíthatóvá válnak az információk. A tartalmi kategóriák értelemszerűen a versenyképességgel kapcsolatos narratívákkal összefüggenek (illetve a narratívák ezekkel a kategóriákkal írhatók le). A tartalmi kategóriák a következők:

- *Politikai problémák.* A politikai szféra működésével kapcsolatos tényezők.
- *Az államműködéshez kapcsolódó problémák*
 - *Makrogazdasági problémák:* fiskális és monetáris politikai helyzettel, közterhekkel kapcsolatos tényezők.
 - *Intézményi problémák:* állam tényleges működéséhez, szabályozó funkciójához kötődő tényezők.
 - *Közpolitikai problémák:* állam beavatkozási funkciójához kötődő tényezők.
- *A piaci problémák* azok, amelyek nem az állami tevékenységből, hanem valamely attól független tényezőtől erednek, de komoly akadályt jelentenek a vállalkozásoknak. Természetesen az állam közvetlenül vagy közvetetten hatni képes ezekre.
- *Fundamentális problémának* nevezem azokat a nehézségeket, amelyek a gazdasági működést hosszú távon befolyásolják például a humán- vagy reálinfrastruktúra állapotán keresztül. Ezek a problémák állami szempontból elsősorban a közszolgáltatásokhoz kapcsolódnak.
- *Társadalmi problémáknak* nevezem azokat a nehézségeket, amelyek a politikai-gazdasági szférán kívül esnek, pl. kulturális, értékrendbeli tényezők.

3.3. Hipotézisek a belső perspektíva kapcsán

Az interjúk részletes elemzése és eredményeinek bemutatása előtt megfogalmazom hipotéziseimet a kutatás belső perspektívája kapcsán – azaz nem az összehasonlítás eredményeivel, hanem csak az első térképre, a gazdaságpolitikai igazgatás versenyképesség-narratívájával összefüggésben. A hipotéziseket a priori érvekre hivatkozva építettem fel: egyfelől, arra a gondolatra, hogy a gondolkodást meghatározza az ön- és szervezeti (alegységi) érdek, másfelől pedig a nyilvánosságban domináns közgazdasági kánon erős hatására⁵.

A kutatást illető hipotéziseket öt területre bontottam. Az öt terület és a hipotézisek a következők:

- *Szűk fókusz – saját terület felülsúlyozása.* Első feltételezésem az, hogy ahogy szokták mondani, az 'üléspont határozza meg az álláspontot'. Tapasztalataim bizonyos esetekben (természetesen nem minden esetben) arra mutattak, hogy az igazgatás vezetői elsősorban saját felelősségi területükben gondolkodnak, a természetesen talán nagyobb mértékben. Nem feltétlen ismerik mélyen a gazdaságpolitika egyéb területeit, és azokat bizonyos esetekben nem sajátjukénál kevésbé fontosnak értékelik.
- *Államközpontú gondolkodás – makroérvek túlsúlyban.* A versenyképesség problémáival és az azokat megoldó intézkedésekkel kapcsolatban az a hipotézisem, hogy az igazgatás gondolkodására az állami problémák felülsúlyozása jellemző. Továbbá, azt is feltételezem, hogy a dominánsan megjelenő narratíva a korábban 'makrogazdaságinak' nevezett elbeszélés lesz.
- *Versenyképesség mint FDI-vonzó képesség.* Harmadik előzetes feltételezésem az, hogy jellemző lesz az igazgatás gondolkodására az FDI-narratíva, azaz hogy a versenyképességként elsősorban azt értse, hogy régiós összehasonlításban mennyire vonzó Magyarország a működőtőke-befektetések számára.
- *'Felvilágosult abszolutizmus' mint a problémák megoldásának útja.* Negyedik hipotézisem az, hogy a kívánatos intézkedések megtétele előtt álló akadályok és azok lebontása kapcsán a jellemző álláspont az lesz, hogy a politikusok nem elég bátrak konfliktusokat felvállalni bizonyos fontos, de népszerűtlen intézkedések kapcsán, és igazából a legjobb megoldás az volna, ha ezekről nem 'kérdéznék meg a népet', mert akkor nyugodtan meg lehetne lépni, amit meg kell.

⁵ Az előzetes hipotézisek megfogalmazásában segített, hogy 2010 augusztusától magam is a Nemzetgazdasági Minisztériumban dolgozom rész munkaidőben.

- *Abszolút előnyök – komparatív előnyök egyensúlyban.* Ötödik feltételezésem végezetül az, hogy a sikertényezők, stratégiai irányok kapcsán nem lesz domináns álláspont sem az abszolút előnyökre (különlegességekre), sem a komparatív előnyökre (adottságokra) építkezni akaró narratíva.

3.4. Az interjúk részletes elemzése

3.4.1. A magyar gazdaság versenyképességét meghatározó tényezők

A kérdőívnek megfelelően az interjúalanyok azonosították a Világgazdasági Fórum rangsorának tényezői közül a szerintük a magyar gazdaság versenyképességét leginkább meghatározó faktorokat. Az interjúk során a válaszadók először kiválasztották az öt legfontosabb tényezőt, majd azok között sorrendet állítottak fel. Úgy vélem, a két kiválasztás külön-külön is értelmezhető, így mindkettő eredményét bemutatom. Az öt tényező együttes kiválasztása esetén értelemszerűen az említések száma határozza meg az összesített sorrendet, míg az egyedi sorrendbe rendezés esetében az első hely öt pontot, a második négyet, stb. ért – így alakult ki a végső eredmény.

Öt tényező együttes kiválasztásának eredménye:

2. táblázat: A versenyképességet meghatározó tényezők/1 (igazgatás)

Tényező	Említések száma	Helyezés
Intézményi környezet (államműködés)	17	1
Makrogazdasági környezet	16	2
Felsőoktatás és szakképzés	12	3
Munkaerőpiac hatékonysága	12	3
Innováció	9	5
Reál(infrastruktúra)	8	6
Pénzügyi piac fejlettsége	6	7
Egészségügy és alapkutatás	4	8

Gazdasági szereplők üzleti működésének minősége	4	8
Termékpiacon hatékonysága	3	10
Gazdasági szereplők technológiai színvonala	3	10
Piac mérete	1	12

Forrás: saját táblázat

Öt tényező egyedi sorrendbe rendezése esetén:

3. táblázat: A versenyképességet meghatározó tényezők/2 (igazgatás)

Tényező	Pontszám	Helyezés
Makrogazdasági környezet	63	1
Intézményi környezet (államműködés)	55	2
Felsőoktatás és szakképzés	40	3
Munkaerőpiac hatékonysága	33	4
Innováció	25	5
Reál(infrastruktúra)	21	6
Pénzügyi piac fejlettsége	14	7
Egészségügy és alapoktatás	11	8
Gazdasági szereplők üzleti működésének minősége	9	8
Termékpiacon hatékonysága	7	10
Gazdasági szereplők technológiai színvonala	5	11
Piac mérete	2	12

Forrás: saját táblázat

Jól látható, hogy a tényezők értékelése alapján a közigazgatás nem politikus vezetői mindkét értékelési lehetőség szerint az **intézményi környezetet**, a **makrogazdasági környezetet**, a **felsőoktatás és**

szakképzés minőségét, a **munkaerőpiac hatékonyságát** és az **innovációs** kapacitást tekintik a versenyképességet leginkább meghatározó öt tényezőnek. Az egyedi sorrendek értékeléséből annyi változás látszik, hogy nem az intézményi környezet, hanem a makroszámok tűnnek legfontosabbnak, illetve, megemlítendő, hogy az öttényezős elemzéshez képest egyértelműen látszik, hogy a munkaerőpiac hatékonyságánál fontosabb a felsőoktatás és szakképzés. Érdekes, hogy az egyes vállalatok versenyképességét minden bizonnyal közvetlenül leginkább meghatározó üzleti működés minősége, illetve a humántőke állapotát hosszú távon kritikus mértékben befolyásoló egészségügy és alapoktatás a hátsó mezőnyben végzett – a válaszadók mindössze kevesebb, mint negyede említette meg őket.

3.4.2. A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái

A magyar gazdaság versenyképességének problémáit taglaló kérdésben arra kértem az interjúalanyokat, hogy az "itt és most, ma Magyarországon" perspektívájából, általánosságban fogalmazzák meg, melyek azok a legfontosabb nehézségek, akadályok, amelyek az előtt állnak, hogy a magyar gazdaság olyan versenyképes legyen, mint amennyire mindannyian szeretnénk.

Sok és sokféle válasz érkezett, három kategóriába soroltam őket, az említések száma szerint: domináns, jellemző és egyéb. Következzenek a konkrét eredmények:

Domináns válaszok (7-10 említés). A magyar gazdaság versenyképessége kapcsán három probléma emelkedik ki, amelyeket a válaszadók többsége megemlített: (1) egyfelől a kiszámíthatatlanul alakuló, rossz minőségű **állami szabályozás**, jogi környezet és (2) ehhez kapcsolódóan a vállalkozásokra rakódó **adminisztratív terhek** túlzott mértéke, valamint (3) a túl magas és rossz szerkezetű (tehát elsősorban a munkát terhelő) **adók és járulékok**. A három fő probléma kapcsán két érdekesebb, említésre méltó részletes álláspont bontakozott ki: egy válaszadó kiemelte, hogy úgy látja, annyira bonyolultakká váltak a szabályok, hogy némely esetben majdnem megváltoztathatatlanok: annyi járulékos következménye van ugyanis egy-egy szabályváltozásnak, hogy néha a legjobb szándékú szabályváltoztatásnak is további negatív következménye van. Továbbá, egy másik interjúalany kiemelte, hogy az alacsony minőségű szabályozásnak egy eklatáns megnyilvánulási formája, hogy a jogalkalmazó hatóságok valóban hatóságként működnek, a szó rossz értelmében, s céljuk nem az állampolgárok vagy vállalkozások problémáinak megoldása, hanem a büntetés. Többen kiemelték ezen felül az adórendszer és a szabályozási környezet negatív ösztönző hatását.

Jellemző válaszok (4-6 említés). Kevésbé többségi/domináns, de mindenképpen jellemző álláspontnak kell tekintenünk azokat a válaszokat, amelyek a magyar gazdaság versenyképességének legnagyobb

problémái között említik egyfelől az **oktatás** (különös tekintettel a felsőoktatásra) és a **szakképzés** alacsony minőségét, megbecsültségét, amely az ország munkaerő-állományának egyre romló humántőkéjében ölt testet. Továbbá, szintén jellemző válaszként kezelhetjük azokat a véleményeket, amelyek a versenyképesség kiemelt fontosságú problémájaként említik a magyar társadalom **értékvilágát**: túlzott individualizmus és kooperáció hiánya – ezzel együtt pedig államfüggőség és az egyéni teljesítmény tiszteletének hiánya.

Egyéb válaszok (2-3 említés). A fentiekén túl, néhány versenyképességi problémát még legalább két válaszadó említett. Ezek között volt a nagyon alacsony **foglalkoztatottság**, a kiszámíthatatlan, mindenféle világos stratégiát nélkülöző **gazdaságpolitika/államháztartási politika**, nem megfelelő színvonalú **üzleti működés** (menedzsment), alacsony **innovációs** hajlandóság, alacsony színvonalú **üzleti etika**.

Érdekességek. A beszélgetések során még két, említésre méltó érdekes, különleges állásponttal találkoztam. Egy interjúalany kiemelte, hogy a magyar vállalkozások nemzetközi sikerének és így versenyképességünknek komoly akadálya az, hogy a magyarság nyelvi szigetben él – például az egymást többé-kevésbé megértő szlávokkal összehasonlításban. Egy másik igazgatási vezető azt említette kiemelt fontosságú nehézségnek, hogy a kormányzat és a közigazgatás nem tud kommunikálni az üzleti szférával: egyfelől eltérő etika alapján működik a két szektor, másfelől pedig az üzleti szféra és az állam közötti alkukat sokszor a kormányzat nem tudja megfelelő módon kezelni: vagy túl sokat kér, vagy nem használja ki a kínálókozó lehetőségeket.

4. táblázat: A versenyképesség problémái (igazgatás)

Kategória	Probléma
<i>Domináns problémák</i>	
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • rossz minőségű, kiszámíthatatlanul alakuló szabályozás • adminisztratív terhek • magas adók, rossz szerkezetben
<i>Jellemző problémák</i>	
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • oktatás és szakképzés alacsony minősége
Társadalmi problémák	<ul style="list-style-type: none"> • egyszerre individuális és államfüggő értékrend

Egyéb problémák	
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • kiszámíthatatlan gazdaság/államháztartási politika
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • alacsony foglalkoztatottság • alacsony színvonalú üzleti működés • alacsony innovációs potenciál • nem megfelelő üzleti etika

Forrás: saját táblázat

Látható tehát, hogy a magyar gazdaságpolitikai közigazgatás nem politikus vezetői a versenyképességi problémák kapcsán dominánsnak az államműködés nehézségeit jelölik meg, továbbá jellemzőknek mondhatók bizonyos a gazdasági működés fundamentumait és egyes társadalmi állapotot érintő problémák.

3.4.3. A magyar gazdaság versenyképességének letéteményesei

A magyar gazdaság versenyképességének letéteményeseire, "hőseire" kérdezett rá a 'Kik tesznek ma legtöbbet Magyarország versenyképességéért?' kérdés. A válaszadók túlnyomó többsége, gyakorlatilag mindegyike a **sikerés vállalkozásokat** emelte ki. A sikeresség mellett további jellemzők is említésre kerültek: a versenyképesség letéteményeseként értékeli azokat a vállalkozásokat, amelyek **tisztességesen, a szabályokat betartva** működnek, **nem az államból** (transzferekből, támogatásokból, megrendelésekből) élnek, **nemzetközi** piacon is érvényesülni tudnak, tevékenységük **innovatív**, és az **adminisztratív terhek és nehéz piaci viszonyok ellenére** is profitábilisak tudnak maradni.

A sikeres vállalkozásoknál sokkal kisebb mértékben, de a válaszadók jelentős része kiemelte a **kormányzatot** és a **közigazgatást** mint a versenyképesség letéteményesét. Az interjúalanyok vonatkozó érvelése szerint a kormányzat és a közigazgatás, amennyiben (jól) teszik a dolgukat, maguk is a nemzetgazdasági versenyképesség "hősei" tudnak lenni. A fentiekén túl, egy-egy említést kaptak többek között: "az ország hitelességét demonstráló személyek", a "regionális multik" vezetői vagy a jól működő vállalkozói szervezetek.

3.4.4. A magyar gazdaság versenyképessége kapcsán kívánatos kutatások

A versenyképesség területéhez kötődő kutatásokat firtató kérdés kapcsán nagyon eltérő válaszok születtek. Néhány terület azonban három-négy interjúalanynál is megjelent, ezek a következők:

- *Szabályozás és közpolitika gazdasági és társadalmi hatásai.* Az ezt a területet említő válaszadók kiemelték, hogy a gazdaságpolitika számos esetben szakmailag nem elég megalapozottan hoz döntéseket, ezért szükség volna ezek részletesebb felmérésére, egyfajta hatásvizsgálatra. Konkrétan, a foglalkoztatás- és szociálpolitikai eszközök kerültek szóba, azaz hogy kívánatos volna mélyebb ismereteket szerezni arról, hogy a munkára ösztökélést célzó beavatkozások valójában milyen hatással bírnak, illetve a segélyrendszernek milyen ösztönzési hatásai vannak ténylegesen. Az igazgatási vezetők ezzel minden valószínűség szerint közkeletű gazdaságpolitikai közhelyek igazságtartalmára voltak kíváncsiak.
- *Adminisztráció csökkentése.* Az adminisztratív terhek csökkentésének további útjai, lehetőségeivel kapcsolatos kutatás indítása jelent meg a vonatkozó válaszokban, további specifikálás nélkül.
- *Oktatási rendszer és munkaerőpiac harmóniájának lehetőségei.* Az ebben a területben gondolkozó válaszadók azzal kapcsolatban indítanának kutatást, hogy a szakképzési és felsőoktatási rendszer ténylegesen mennyire adekvát a munkaerő keresletének szempontjából, mind statikusan, mind dinamikusan. Ebben a választásban természetesen az is benne van, hogy sokak feltételezése az, hogy nem feltétlenül találkozik az oktatási rendszer kimeneti és a munkaerőpiac bemeneti oldala, így többen azt is megemlítették, hogy a két rendszer harmóniája javításának útjait is kutatni kellene egy az oktatás és munkaerőpiac kapcsolatát feltáró tanulmányban.
- *Gazdasági szereplők innovációs kapacitása.* Az interjúalanyok ezen téma kapcsán arra volnának kíváncsiak, hogy milyen lehetőség rejlik innovációs szempontból a magyar vállalkozásokban, különös tekintettel a kis és közepes méretű cégekre. Hasonlóan az előzőhöz, ebben az elképzelésben is benne van a negatív értékelés, így az innovációs tevékenység fejlesztésének útjai is szerepeltek az ezzel kapcsolatos válaszokban, csakúgy, mint az innovációt ösztönző állami eszköztár hatásosságának felmérése és annak javításának lehetőségei.

Mindezek mellett, négy terület legalább két válaszadónál megjelent, ezek a következők:

- *Gazdaságpolitika politikai gazdaságtana.* Az ezt a területet választók arra hívták fel a figyelmet, hogy érdemes volna többet tudni arról, hogy *valójában* hogyan és miért születnek a gazdaságpolitikai döntések, milyen folyamatok zajlanak, milyen érdekek befolyásolják a politikusok döntéseit. Ennek kapcsán az is felmerült, hogy a reformok politikai megvalósításának lehetőségeiről (a konkrét magyar helyzet kapcsán) is érdemes volna kutatásokat végezni.
- *Működőtőke-befektetések.* Ennek kapcsán az interjúalanyok arra volnának kíváncsiak, hogy *pontosan* milyen tényezők, érvek, kritériumok alapján hozzák meg a befektetés helyéről szóló döntést a “nemzetközi tőke” tulajdonosai. Ehhez kapcsolódóan az is felmerült, hogy meg kellene vizsgálni, hogy egyfelől a múltban már Magyarország mellett döntő befektetők pontosan miért hozták hazánkba befektetésüket, illetve másfelől, a szomszédos országok (tehát ebből a szempontból közvetlen versenytársaink) milyen stratégiát követtek a befektetők csalogatásának érdekében.
- *Kis- és középvállalkozások nemzetköziesedése.* Azok a válaszadók, akik ebben az irányban folytatnának kutatást, azt emelték ki, hogy nem tudunk eleget arról, pontosan milyen korlátokkal szembesülnek a magyar kis- és középvállalkozások akkor, ha ki kívánnak lépni a nemzetközi piacra. Természetesen, a kritikus tényezők felmérése abból a szempontból is fontos, hogy arról is érdemes volna többet tudni a válaszadók szerint, hogy hogyan tudja az állam a KKV-k nemzetköziesedését ösztönözni, segíteni, annak akadályait lebontani.
- *Feketegazdaság elleni küzdelem.* Több interjúalany kiemelte, hogy a feketegazdaság felszámolásának lehetőségeiről bőven volna még mit tudni. A válaszok szerint jobban kellene látnunk a feketegazdaság mindennapi valóságát, hogy meg lehessen alapozni egy a problémára adekvát módon reagáló, összehangolt intézkedéscsomagot.

A fentiekén túl számos nagyon érdekes, egyedi ötlet érkezett attól kezdve, hogy érdemes volna felmérni az egészségipar szabad kapacitásait vagy a takarékszövetkezeti rendszer fejlesztési lehetőségeit, odáig, hogy vizsgáljuk meg, hogyan lehet az adó- és transzferrendszert egy nagy szisztémában kezelni, esetleg, hogy a Magyarországot elhagyó munkavállalók konkrétan milyen szektorban helyezkednek el külföldön.

Összefoglaló táblázatban:

5. táblázat: *Kívánatos kutatási területek a versenyképesség kapcsán (igazgatás)*

Kategória	Kutatás
Politikai problémák	<ul style="list-style-type: none"> • gazdaságpolitika politikai gazdaságtana
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • szabályozás/közpolitika társadalmi és gazdasági hatásvizsgálata • adminisztrációcsökkentés lehetőségei
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • működőtőke-befektetések • kis- és közepes vállalkozások nemzetköziesedése • feketegazdaság
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • oktatási rendszer és munkaerőpiac harmóniájának lehetőségei • gazdasági szereplők innovációs kapacitása

Forrás: saját táblázat

3.4.5. A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai

Az interjúkon a válaszadókat arra kértem, hogy sorolják fel azt a (lehetőleg) öt intézkedést, amelyeket meg kellene tenni, hogy érdemben javuljon Magyarország versenyképessége. A beszélgetés során azt is hozzátettem ehhez a kérdéshez, hogy válaszuk kapcsán semmilyen politikai vagy egyéb korlátot ne vegyenek figyelembe, azaz tisztán csak az adott intézkedés versenyképességi szempontú szükségessége legyen a kiválasztás alapja. A korábbiakhoz hasonlóan ezen kérdés esetén is nagyon változatos válaszokat kaptam, a legtöbb esetben az első, a problémákat firtató kérdésemre adott válaszokhoz kapcsolódóan.

A problémákkal kapcsolatos kérdés esetén már követett módszer szerint az intézkedések kapcsán is azonosítom a domináns, a jellemző és az egyéb válaszokat, értelemszerűen az említések számtól függően.

Domináns válaszok (7-8 említés). Két dominánsnak nevezhető intézkedés emelkedett ki a megemlített válaszok közül: az **adminisztrációs terhek csökkentése** és az **adórendszer átalakítása**. (1) Az adminisztrációs terhek csökkentése kapcsán az általánosságokon túl egy konkrétabb javaslat merült fel a beszélgetés során: nevezetesen az, hogy a túlzott adminisztráció nemcsak a vállalkozásoknak,

hanem a költségvetési intézményeknek is komoly nehézséget jelent, tehát a csökkentést célzó intézkedések közül ne maradjon ki a közszféra adminisztrációjának visszavágása. (2) Az adórendszert illetően több konkrét elképzelés is szóba került. Ezek közül a legfontosabb intézkedési irány egyértelműen az volt, hogy a egyfelől a munkát terhelő adók (járulékok) csökkenjenek, másfelől pedig legyen sokkal egyszerűbb az adózás, legyen kevesebb adónem, akár az adókedvezmények megszüntetésének árán. Érdekes módon (a néhány évvel ezelőtti politikai fényében különösen), volt olyan igazgatási vezető, aki jövedelem típusú adóktól a vagyoni típusú adók felé való elmozdulást tartotta kívánatosnak.

Jellemző válaszok (4-6 említés). Négy területet említettek meg elegendően ahhoz, hogy jellemző válasznak tekinthessük őket: a **felsőoktatás** minőségének javítása, a **szakképzés** fejlesztése, az ország **hitelességének** helyreállítása és a **szociális transzferek** átalakítása. (1) A felsőoktatás kapcsán az általánosságoknál konkrétan olyan elemek jöttek elő, mint például hogy olyan felsőoktatási finanszírozási rendszert kell kialakítani, amely nem ösztönöz tömegoktatásra; meg kell teremteni a felsőoktatás munkaerő-kereslettel való összhangját; a legjobban működő műhelyeket részesítsük kiemelt támogatásban és kapcsoljuk be a szolgáltatásexportba. (2) A szakképzés és felnőttképzés esetén olyan specifikus cselekvési javaslatok merültek fel, mint a munkaerő piaci igényeknek jobban megfelelő képzés- és szakstruktúra kialakítása; illetve hogy a felnőttképző intézmények vezetői számára olyan ösztönzési rendszer legyen kialakítva, amely érdekeltté teszi őket abban, hogy olyan képzéseket szervezzenek, amelyeken tanultakat később a képzésben résztvevők valóban hasznosítani tudnak. (3) A hitelesség megteremtését a válaszadók olyan részletesebb intézkedésekkel tartották elképzelhetőnek, mint egy demonstratív lépés megtétele, hogy 'mostantól a magyar állam betartja a szavát'; illetve politikai konszenzus megkötése bizonyos kulcsfontosságú gazdaságpolitikai területek kapcsán. (4) A szociális transzferek átalakítását illetően olyan elképzeléseket említettek az interjúalanyok, mint a segélyplafon bevezetése, az adópolitika leválasztása a szociálpolitikáról, a támogatások célzottságának növelése, 'segély helyett munka' – azaz a szociális transzferek ösztönzési szempontú átalakítása.

Egyéb válaszok (2-3 említés). Az egyéb válasz kategóriába a következő három területtel kapcsolatos válaszokat soroltam be. Egyfelől, több interjúalany kívánatos intézkedésként említette a **foglalkoztatáspolitikai eszközök** hatékonyságának, célzottságának növelését illetve rugalmasabb foglalkoztatási szabályok bevezetését. Másrészt, többen említették az **államigazgatás működése** reformjának szükségességét, a 'kevesebb ember maradjon – több pénzért és jobb körülmények között' elv mentén. Volt, aki ennek kapcsán fontosnak tartotta, hogy a magánszférában hasonló módszerekkel (pl. csapatépítés) növelni kellene az államigazgatásban dolgozók együttműködési

hajlandóságát, közös munkára való képességét. Harmadsorban (mintegy metaszintként), felmerült a **közpolitika-alkotás** színvonalának javítása, azaz egyfelől a policymaking irányainak stratégiai tervezése, összehangolása, valamint végrehajtásának (menedzselésének) javítása.

Érdekességek. Semmilyen szempontból nem tekinthetőek jellemző válasznak, de érdekességként megemlítek néhány további elképzelést, amelyeket egy-egy válaszadó megemlített. Egyfelől, érdekes ötletnek tűnik az az irány, amely szerint a teljesítményvolumen-korláttal visszafogott egészségügyi kapacitás kihasználatlan részébe be kellene engedni a magántőkét, ezzel serkentve az egészségipart. Másfelől, egy interjúalany megemlítette, hogy (például területi alapon) differenciálni kellene a minimálbért, így fent lehetne tartani a minimálbér szociális/igazságossági funkcióit, viszont eltekinthetnénk annak foglalkoztatást visszafogó hatásaitól. Harmadrészt, egy válaszadó azt vetette fel, hogy meg kellene szüntetni (vagy legalábbis csökkenteni kellene) a nyugdíjasoknak járó kedvezményeket.

Összefoglaló táblázatban:

6. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (igazgatás)

Kategória	Intézkedések
<i>Dominánsan említett intézkedések</i>	
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • adminisztratív terhek csökkentése • adók csökkentése, szerkezetük átalakítása
<i>Jellemzően említett intézkedések</i>	
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • felsőoktatás minőségének javítása • szakképzés minőségének javítása
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • szociális transzferek átalakítása • Magyarország hitelességének helyreállítása
<i>Egyéb intézkedések</i>	
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • foglalkoztatáspolitikai eszközök jobb használata • államigazgatás működési reformja • közpolitika-alkotás minőségének javítása

Forrás: saját táblázat

3.4.6. A versenyképességet javító intézkedések akadályai, nehézségei

A problémák és az azok megszüntetéséhez hozzájáruló intézkedések lehetőségei után a kutatásban résztvevő interjúalanyokat arra kértem, a (köz)politikai cselekvések közeli szemlélőjeként, végrehajtójaként mit gondolnak: egyik vagy másik jónak hangzó, akár általános szakmai vagy politikai konszenzust élvező elképzelést adott esetben miért nem lehet vagy nem lehet teljesen meglépni. (Csak hogy néhány, már-már közhelyes példát említsek: vajon ki ne értene azzal egyet, hogy jobb volna, ha alacsonyabban lennének az adók, vagy jót tenne a gazdaságnak, ha az állam kevesebb adminisztratív terhet jelentene a vállalkozások számára. Mégis, nem olyan egyszerű ezeket a lépéseket megtenni.)

A válaszokat a korábbi módszerhez hasonlóan domináns, jellemző és egyéb kategóriákban fogom ismertetni.

Domináns válaszok (7-9 említés). Két tényező kapcsán említettek a válaszadók olyan számban akadályokat, nehézségeket, amely alapján azokat domináns válaszoknak tudom tekinteni. A két tényező a következő: a legtöbben a **politikusokat** okolták a nem meghozott vagy nem megfelelő intézkedések miatt, de majdnem ilyen számban felmerült az is, hogy a **közigazgatás** nem működik megfelelően. (1) Előbbivel, tehát a politikusokkal kapcsolatban a következő gondolatok bukkantak fel: a politikusok nem elég bátrak; szakmailag nem elég felkészültek; nem gondolkodnak eléggé hosszú távon; a modern demokrácia természetéből adódóan a központi pártvezetés nem tudja felvállalni a konfliktust a helyi "erős emberekkel", akiken sokszor múlnak a végső döntések; a 'politikusok esetekben túl aktívak, ezért végigvitt intézkedések helyett folyamatos akciókényszer és félkész programok vannak'; 'a politikai ciklusok és a gazdasági ciklusok nem esnek egybe – a hosszabb távon ható intézkedésekhez jó lenne néha kikapcsolni a demokráciát'. (2) A közigazgatás felkészületlenségével kapcsolatban a figyelmet erre felhívó válaszadók azt emelték ki, hogy a közigazgatásnak nincs elég kapacitása/szakmailag nem elég felkészült ahhoz, hogy a politikai döntéseket megfelelően előkészítse; viszont sokszor az igazgatás nem képes a döntéseket végrehajtani; gyakori a hatásköri káosz; az igazgatásban dolgozók között sok esetben alacsony az együttműködésre, közös munkára való hajlandóság.

Jellemző válaszok (3-4 említés). Körülbelül egyenlő mértékű, 3-4 említést kapott öt további akadályozó tényező, nehézség a kívánatos közpolitikai lépések kapcsán. Az öt említett faktor a következő: rendszer tehetetlensége, bürokrácia ellenállása, lobbierdekek, magyar társadalom értékrendje, költségvetési

nyomás. (1) A **rendszer tehetetlensége** kapcsán azt emelték ki az ezt megemlítő válaszadók, hogy a magyar államot és gazdaságot körülvevő szabályrendszer már annyira bonyolult, hogy alig van, aki átlátja – sokszor így majdnem kárt okoz a változás, nincs, aki megfelelően tudna nekikezdeni a munkának. (2) A **bürokrácia ellenállása** leginkább az adminisztrációs terhek csökkentésére vonatkozó intézkedésekkel összefüggésben merült fel. Konkrét problémaként említette egy interjúalany, hogy a bürokrácia ellenállásának egyik minősített esete egyes intézményvezetők túlzott autonómiára törekvése. (3) A **lobbiérdekek** leginkább szabályozási intézkedésekkel kapcsolatban kerültek szóba - egyik válaszadó sem határozta meg azonban pontosabban, hogy mire gondol. (4) A **magyar társadalom értékrendje** kapcsán az ezt említő interjúalanyok azt emelték ki, hogy a szociális transfereket magától értetődőnek tekintő magyar társadalomban nehezen lehet hosszú távon vagy összességében jó eredményt hozó intézkedéseket hozni – ez az értékrendbeli probléma vezet oda, hogy bizonyos, rövid távon érdeksérelemmel járó intézkedéseket a politikusok nem tudnak/hajlandóak felvállalni. (5) Számos közszolgáltatással kapcsolatos előremutató intézkedés korlátja továbbá az ezt a területet kiemelő válaszadók szerint az, hogy még legalább 3-5 évig folyamatosan állandó **költségvetési nyomás** alatt, feszített gazdálkodással működik a magyar állam, rövid távon nem nagyon szabadulnak fel források.

Érdekességek. Nem domináns vagy jellemző, de érdekes választ adott a kutatásban részt vevő egyik interjúalany: arra hívta fel a figyelmet, hogy számos kérdésben Magyarország kötött pályán mozog, így mindent átütő politikai akarat sem tudja megváltoztatni. Példaként az merült fel, hogy az uniós fejlesztési források intézményrendszerét alapvetően ebben az EU-s költségvetési ciklusban, tehát 2013-ig biztosan nem lehet megváltoztatni.

3.4.7. *Hogyan lehet az akadályokon túllépni?*

Arra kérdésre, hogy a jó irányú intézkedéseket gátló helyzetben ki vagy mi tudna változtatni (tehát hogy mi annak a feltétele, hogy az adekvát intézkedések mégis meg tudjanak születni), az összes interjúalany egyöntetűen a **politikusokat** nevezte meg. Egyetlen válaszadó a politikusok mellett megnevezte az értelmiséget is, mint olyan, önmozgással rendelkező csoportot, amely esetleg tudna a változás motorja lenni, illetve felmerült még a civil szféra, a társadalmi önszerveződések szerepe is a szemléletváltozás segítésében.

A politikusok változással kapcsolatos lehetőségeivel, feladataival kapcsolatban igen érdekes válaszok jöttek. Többen is kiemelték, hogy a döntésekhez meg kell szerezni a társadalom (a választók) támogatását, ehhez viszont világosabb kommunikációra, több egyeztetésre, a döntések “társadalmasítására” van szükség. Volt, aki kicsit más szemléletben arra hívta fel a figyelmet, hogy ha

már egy intézkedéssorozat úgylis érdeksérelmet fog okozni, akkor érdemes gyorsnak, radikálisnak lenni – és egyszerre mindenki érdekét sérteni. Mindemellett pedig, a politikusokkal kapcsolatban egy válaszadó azt emelte ki, hogy világos stratégiával kell irányítani, a döntéseket pedig tisztességesen végre kell hajtani – ekkor legyűrhetőek az akadályok.

3.4.8. Versenyképességgel kapcsolatos kormányzati politika az elmúlt öt-tíz évben: javító és romboló intézkedések

Az elmúlt öt-tíz év versenyképességgel kapcsolatos politikájával kapcsolatban kérdeztem az interjúban résztvevőket akkor, amikor arra kértem őket, nevezzék meg az elmúlt évek három leghasznosabb és legkárosabb döntéseit, intézkedéseit. Nem meglepő, de mindenképp megemlítendő, hogy számos olyan válaszadó akadt, aki egyáltalán nem jelölt meg pozitív intézkedést – sőt, általában is sokkal könnyebben, egyértelműbben idézték fel az interjúalanyok a versenyképesség romlását előidéző döntéseket, mint az arra jó hatással lévőket.

Versenyképességet javító intézkedések:

- Domináns válaszok (4-6 említés)
 - 2010/11-es adóreform: társasági adó csökkentése, személyi jövedelemadó csökkentése;
 - Bajnai-kormány stabilizációs programja (megszorító csomagja): tizenharmadik havi nyugdíj és bérek megvonása;
 - infrastrukturális fejlesztések: autópálya-építési program.
- Jellemző válaszok (2-3 említés):
 - Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz;
 - működőtőke-befektetésekhez nyújtott támogatások.

Versenyképességet romboló intézkedések:

- Domináns válaszok (4-5 említés):
 - 2002-es "jóléti rendszerváltás": a kétszer száznapos program;
 - 2006 tavaszi adócsökkentési program (ÁFA-csökkentés);
 - uniós pénzek rossz irányú és hatékonyságú elköltése;

- *jogszabályi környezet kiszámíthatatlanná tétele (különös tekintettel az adójogszabályokra)*⁶.
- Jellemző válaszok (2-3 említés):
 - 2010-es válságadók (bankadó, telekommunikációs szektor adója, energiaszektor adója, kiskereskedelmi szektor adója), különös tekintettel azok nem megfelelő kommunikációjára (egyeztetés hiánya);
 - szociális ellátórendszer túlfejlesztése;
 - lakossági eladósodás (devizahitelek) “engedése”;
 - minimálbér túl magasra emelése (több fokozatban);
 - 2006-os kiigazítás szerkezete: csak a bevételi oldalon szorított;
 - költségvetés tudatos félretervezése;
 - PPP-konstrukciók használata és az azokat körülvevő korrupció.

3.4.9. A versenyképes magyar nemzetgazdaság sikertényezői

A sikertényezők kapcsán arra voltam kíváncsi, az interjúalanyok hogyan vélekednek arról, milyen adottságokra épülhetne a magyar gazdaság sikertörténete, milyen utak, irányok látszanak stratégiai perspektívában. Más kérdésekhez képest kevesebb egyedi válasz született, inkább egybevágtak az interjúalanyok által elmondott vélemények. A válaszokat ebben az esetben is az eddig követett struktúrában ismertetem.

Domináns válaszok (6-8 említés):

- *Szakképzett munkaerő.* Számos interjúalany kiemelte, hogy a magyar munkaerő ár-érték arányban még mindig nagyon jónak mondható, bár arra is felhívták a figyelmet, hogy ez az arány romlott az elmúlt években. Több válaszban is felmerült, hogy a magyar munkaerő munkakultúrája nagyon jó. Kicsit árnyalja a képet, hogy volt néhány olyan válaszadó, aki explicitite kiemelte, hogy a munkabér-versenyképességre nem lehet és nem is érdemes gazdaságpolitikát alapozni.

⁶ Ez nem konkrét intézkedés, hanem inkább azok eredménye, de többen megemlítették, ezért nem hagyom ki a válaszok közül.

- *Felsőoktatás – magas képzettségű humántőke.* Domináns válasznak tekinthetők azon interjúalanyok válaszai, akik arra hívták fel a figyelmet, rejlik lehetőség Magyarország számára felsőoktatásunk bizonyos, 'még nem elromlott' műhelyei kapcsán. A felsőoktatás jól működő részeit így sikertényezőként kezelték, olyan esélynek, amelyre versenyképes gazdaság épülhet. Egy válaszadó például az élettudományok oktatásában rejlik komoly lehetőség: erre klinikai kutatások és orvosi szolgáltatásexport tudna épülni.
- *Magas hozzáadott értékű iparágak.* Számos válaszadó vélekedett úgy, hogy a (felsőoktatással némileg összefüggésben) a magyar gazdaság jövője a magas hozzáadott értékű (tudásintenzív) iparágakban rejlik. Ilyen iparágakként említették többen a gyógyszergyártást, az informatikát (szoftvergyártást), a biotechnológiát. Egy interjúalany olyan véleményt is megfogalmazott, hogy nagyon fontosak a magas hozzáadott értékű iparágak, de nem szabad megfeledkezni a munkaintenzív szektorokról is: szociális, foglalkoztatási szempontból azok ugyanis kritikus fontosságúak.
- *Természeti erőforrások.* Meghatározó jelentőségüként emelkedtek ki azok a válaszok, amelyek sikertényezőként Magyarország természeti adottságait és az arra építhető gazdasági lehetőségeket határozták meg. Olyan "klasszikus" adottságok merültek fel, mint az ország éghajlata, a föld minősége és az arra alapítható mezőgazdaság, élelmiszeripar; ivóvíz- és termálvíz készletünk; továbbá a geotermikus energiában rejlő lehetőségek.
- *Földrajzi elhelyezkedés – infrastruktúra.* A fentiekén túl domináns válaszként lehet tekinteni azokat a véleményeket, amelyek a földrajzi elhelyezkedéshez kapcsolódó gazdasági előnyöket emelték ki. Ezekben a válaszokban megjelent érvként Magyarország központi elhelyezkedése, a Kárpát-medencében elfoglalt helyzete illetve a 'Nyugat kapuja'-gondolat is. Az interjúalanyok arra is felhívták a figyelmet, hogy megfelelő infrastruktúrával (amelynek alapjai már megvannak) a logisztikai szolgáltatások a magyar gazdaság húzóágazatává válhatnak.

Jellemző válaszok (2-3 említés):

- *Magyarország kulturális értékei.* Többen megfogalmazták, hogy a magyar gazdaság számára a magyar kultúra sikertényező lehet, két aspektusból is. Egyfelől, Magyarország a nyugati kultúrkörhöz tartozik, tehát a gazdasági tevékenységek kapcsán nem kell a kulturális különbségek nehezítő hatásaival megküzdeni. Másfelől, a kulturális tevékenységekhez (művészet, gasztronómia, stb.) kapcsolódó gazdasági tevékenység akár régiósan kiemelkedő ágazata lehet a magyar gazdaságnak.

- *Politikai felhatalmazás.* Érdekes módon több interjúban is előkerült, hogy jelenleg a magyar gazdaság versenyképességének fejlesztésével összefüggésben (bár feltehetően csak rövid távon létező) előnyként lehet említeni, hogy a kormánynak kétharmados felhatalmazása van. Ez a gondolat természetesen arra vonatkozik, hogy a politikai szféra széles cselekvési mozgástere nagy lehetőséget biztosít arra, hogy az államban rejlő versenyképességi problémák megoldására.

A korábbiakhoz hasonlóan két érdekességet a sikertényezőkre vonatkozó kérdésre adott válaszok közül is kiemelek. Egy interjúalany azt a véleményt fogalmazta meg, hogy Magyarországnak esélye van arra, hogy régiós pénzügyi központként a “Kelet Luxemburgja” legyen – kezelve közép-ázsiai, indiai, kínai pénzeket, olyanokat, amelyek Nyugat-Európának kissé “büdösek.” Egy másik válaszban, továbbá, azt a vélekedést ismerhettem meg, hogy ‘nem igazán érdemes iparágakban vagy fejlesztési irányokban gondolkodni – az államnak csak az a feladata, hogy békén hagyja a magánkezdeményezéseket, azok közül majd kiszelektálódnak a valóban sikert érdemlők’.

Összefoglaló táblázatban:

7. táblázat:: *A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe (igazgatás)*

Kategória	Részletek
Szakképzett munkaerő	<ul style="list-style-type: none"> • jó ár-érték arány
Felsőoktatás – magasan képzett humántőke	<ul style="list-style-type: none"> • élettudományok
Magas hozzáadott értékű iparágak	<ul style="list-style-type: none"> • gyógyszergyártás • szoftvergyártás • biotechnológia
Természeti erőforrások	<ul style="list-style-type: none"> • termőföld, kedvező éghajlat • ivóvíz, gyógyvíz • megújuló energiaforrások
Földrajzi elhelyezkedés	<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország a “Kelet kapuja” • központi elhelyezkedés • infrastruktúra, logisztika

Magyarország kulturális értékei	<ul style="list-style-type: none"> • kulturális közelség Nyugathoz • művészet, gasztronómia
Politikai felhatalmazás	<ul style="list-style-type: none"> • kétharmados többség

Forrás: saját táblázat

3.5. Eredmények belső perspektívából

A hipotézisek tesztelése előtt érdemes egy összefoglaló bekezdést szentelni annak, hogy a kutatás belső (tehát nem összehasonlító) perspektívájából milyen eredményeket lehet megfogalmazni az interjúk alapján. Mit gondol az igazgatás a versenyképességről?

3.5.1. A versenyképességet meghatározó tényezők, problémák és intézkedések

Elsőként a versenyképességet meghatározó tényezőket, a problémákat és az intézkedéseket veszem számba – ez a három jelentős mértékben összetartozik. A problémákról és teendőkről szóló térképpel kapcsolatos eredményeket a kutatásokról és a múltbéli intézkedésekről szóló véleményekkel összefüggésben értelmezem – azaz megerősítem vagy meggyengítem állításaimat azokkal összefüggésben, hiszen az ezekre vonatkozó kérdések is a problémaértelmezéssel és a teendőkkel kapcsolatos gondolatokról árulkodnak.

(1) A versenyképességet meghatározó tényezők közül az igazgatás nem politikus vezetői a makrogazdasági környezetet és az intézményi környezetet, valamint a felsőoktatást, a munkaerőpiac hatékonyságát és az innovációt emelték ki. Ebből az látható, hogy dominánsan az államműködés problémáit emelték ki, de felmerül két a fundamentumokat és egy a piac problémáit illető nehézség is.

(2) A magyar gazdaság versenyképességének problémái közül dominánsan az államműködéssel kapcsolatos nehézségek emelkedtek ki (adminisztrációs terhek, adók). Jellemző problémaként említették még a válaszadók fundamentális (oktatás, szakképzés) és társadalmi problémákat is (értékrend). (3) A kívánatos intézkedések közül dominánsnak látszanak az államműködés javítását célzó lépések (adminisztrációcsökkentés, adócsökkentés), jellemzőnek pedig fundamentális

problémákat megoldani kívánó intézkedések (oktatás, szakképzés), illetve további államműködéssel kapcsolatos akciók (hitelesség helyreállítása, szociális transzferek).

Összességében tehát azt az állítást lehet megfogalmazni, hogy a **magyar igazgatás versenyképességgel kapcsolatos gondolkodása elsősorban államközpontú**, hiszen az államműködéssel kapcsolatos tényezőket, problémákat és intézkedéseket tartják a válaszadók a legfontosabbnak. Fontos továbbá, hogy a bevezető fejezetben megfogalmazott narratívák közül dominánsnak a **makrogazdasági**, illetve kicsit kevésbé ("félkarúan", hiszen a narratíva nem államműködésre vonatkozó részei alulsúlyozódnak) az **intézményi** narratíva mondható. Emellett, nem dominánsnak, de jellemzőnek tűnik a fundamentalista narratíva is – a szabályozó alig jelenik meg.

A fenti állítást lényegében alátámasztják a hasznos kutatásokra vonatkozó kérdésekre adott válaszok, annyiban, hogy abban az esetben is az államműködéssel kapcsolatos területek voltak a legfontosabbak. Ezt a képet kicsit árnyalja, hogy a számos, piaci jelenséggel kapcsolatos kutatási ötlet az intézményi narratívának a problémák-intézkedések között nem említett részéhez kapcsolódik. Mindemellett, az elmúlt öt-tíz év intézkedései is a korábbi mondást támasztják alá, hiszen dominánsan adózással, költségvetési stabilitással kapcsolatos intézkedések emelkedtek ki – pro és kontra is.

3.5.2. A versenyképesség letéteményesei

A magyar gazdaság versenyképességének letéteményeseire vonatkozó kérdésre az interjúalanyok egyértelműen a sikeres magyar vállalkozásokat emelték ki. Mindez azt is jelenti, hogy a versenyképesség az igazgatás számára sokkal inkább jelenti a magyar gazdaság összességének dinamikus működését, mint kizárólag működőtőke-befektetéseket: tehát nem az FDI-narratíva, hanem a vállalkozás-narratíva az erős.

3.5.3. A versenyképességet javító intézkedések akadályai, nehézségei

Az akadályok, nehézségek kapcsán dominánsként a politikusok és a közigazgatás rossz működése emelkedett ki, míg jellemző válasznak volt tekinthető a rendszer tehetetlensége, a bürokrácia ellenállása, a lobbierdekek, a magyar társadalom értékrendje és a költségvetési nyomás. A politikusok kapcsán (mindkét ide tartozó kérdésre adott válaszban) pedig egyrészt megjelent a társadalmi ellenállással kapcsolatos radikális konfliktusvállalás igénye, másrészt pedig a társadalomnak a döntésekbe való bevonásának kívánalma.

Az előbbiekkal kapcsolatban két állítást lehet megfogalmazni: egyfelől, fontos látni, hogy viszonylag kiegyenlítettnek tűnik, hogy kiket okolnak az igazgatás vezetői a nem meghozott intézkedésekért, másfelől pedig a politikusi viselkedés változásának irányát is többféleképpen látják a válaszadók. Nem egyöntetűek tehát összességében a vélemények.

3.5.4. A versenyképesség fejlesztésének stratégiai irányai, jövőképe

A stratégiai irányok, jövőkép kapcsán domináns válasznak lehetett tekinteni a jó ár-érték arányú szakképzett munkaerő, a felsőoktatás – magasan képzett humántőke, a magas hozzáadott értékű (tudásintenzív) iparágak, a földrajzi elhelyezkedés – infrastruktúra és a természeti adottságok említését. Emellett, megjelent jellemző gondolatként a politikai felhatalmazás mint előny, valamint megemlítették kulturális értékeinket, örökségünket is.

Összességében erről a területről azt az állítást lehet megfogalmazni, hogy egyaránt domináns a komparatív előnyökre (adottságokra) és az abszolút előnyökre (különlegességekre) építő gondolkodás. Sőt, mivel előbbi kapcsán sokfélebb válaszokat adtak az interjúalanyok, azt is lehet mondani, hogy az adottságokra épülő narratíva jelentősebb, mint a különlegességekre alapozó.

3.6. Hipotézisek és eredmények összevetése

Az interjúk elemzése előtt öt hipotézist fogalmaztam meg, ebben a részben ezeket vetem össze az interjúk analizéséből kialakuló eredménnyel.

Első hipotézis: szűk fókusz – saját terület felülsúlyozása. Az előzetes várakozásokkal ellentétben az interjúk alapján (bár voltak olyan igazgatási vezetők, akik hivatkoztak arra, hogy a hatáskörön kívül eső területekről 'csak közhelyeket tudnak mondani') **nem lehet** erőteljesen, általános érvénnyel azt állítani, hogy az 'üléspont határozza meg az álláspontot'. Meg kell jegyezni persze, hogy ez a kép nem látszik ki egyértelműen az elemzésből, mert amellet a stratégia mellett döntöttem, hogy a csoportszinten domináns és jellemző válaszokat elemzem, és nem az összes egyéni válasz strukturálásából állítom fel a térképet. Mégis, fontosnak tartom ezt az állítást megfogalmazni.

Második hipotézis: Államközpontú gondolkodás – makróérvek túlsúlyban. A problémákról és intézkedésekről szóló narratíva kapcsán megfogalmazott hipotézisem lényegében **beigazolódtott**: az eredményeket összefoglaló fejezetből is látszik, hogy egyértelműen az államműködéssel kapcsolatos

kérdések domináltak a válaszokat. Emellett, a makrogazdasági narratíva jelentősége is látható – ezen csak annyit érdemes árnyalni, hogy az intézményi és a fundamentalista narratíva jelenléte az előzetes várakozásoknál erősebb.

Harmadik hipotézis: Versenyképesség mint FDI-vonzó képesség. A versenyképesség értelmezésével kapcsolatos hipotézisem a versenyképesség letéteményeseivel kapcsolatos kérdés alapján egyáltalán **nem igazolódott be**. Bár megjelent természetesen olyan értelmezés, amely a versenyképességet a működőtőke-vonzás kapacitásával azonosítja, de sokkal dominánsabb narratívának bizonyult a versenyképesség mint sok sikeres vállalkozás gondolata.

Negyedik hipotézis: 'felvilágosult abszolutizmus' mint a problémák megoldásának útja. A negyedik hipotézisem az intézkedések korlátaival és azok legyőzésével volt kapcsolatos, és ez **sem igazolódott be**. Egyfelől azért nem, mert nemcsak a politikusok jelentek meg korlátként, másfelől pedig azért sem, mert számos válaszadó éppen hogy a politikai döntések nagyobb inkluzivitását tartaná helyesnek – tehát nem a 'közgazdászok diktatúráját' kívánja.

Ötödik hipotézis: abszolút előnyök – komparatív előnyök egyensúlyban. A stratégiai irányokkal, jövőképpel kapcsolatos előzetes várakozásom beigazolódott: sem a különlegességekre, sem az adottságokra építő jövőkép nem emelkedett ki egyértelműen.

3.7. Belső összehasonlítás

Az első térkép, azaz az igazgatás versenyképességről szóló gondolkodásának kapcsán még egy elemzési lehetőség adódik: vizsgálható, hogy összekapcsolódnak-e az egyes narratívák, kirajzolódnak-e szisztematikusan "klaszterek" a versenyképesség problémáiról, letéteményeseiről illetve a jövőképről alkotott véleményekből – az egyéni válaszokon belül. Az interjúk alapján azonban nem lehet semmilyen mintázatot felfedezni, azaz a kutatásban felvett mintából arra lehet következtetni, az egyes témákról alkotott vélemények függetlenek egymástól, nem lehet a három témát együttesen tekintve csoportokat képezni.

4. MÁSODIK TÉRKÉP: POLITIKA ÉS VERSENYKÉPESSÉG

4.1. Bevezető gondolatok

A közigazgatás versenyképességgel kapcsolatos vélekedéseiből felrajzolható térkép, mint azt a bevezetőben is írom, nemcsak önmagában érdekes, hanem más területekkel összehasonlítva is. A most következő részben a politika versenyképességről szóló vélekedéseit írom le.

Természetesen, pontosítani kell, hogy mit értek az alatt, hogy a politika versenyképesség-képe. Mivel a politika gondolkodásmódja, céljai, probléma-értelmezése, elvárásai annak mentén és következtében változnak (értelemszerűen), ahogy az egyes politikai csoportok hatalomra kerülnek, nincs értelme általában a magyar politika versenyképességhez való viszonyáról beszélni. Ezzel szemben, konkrét politikai csoportokról már sokkal inkább: ebben a tanulmányban én így fogok tenni. Ez világosan azt jelenti, hogy jelen helyzetben a jelenleg regnáló politikai erő és az abból felálló kormány gondolkodása az érdekes.

A politikai szféra vélekedéseit nem interjúk alapján elemzem. A politika azonban sosem csöndes, szövegeken keresztül megismerhető, hogy valamilyen politikai erő hogyan gondolkozik egyes közpolitikai kérdésekről.

4.2. Módszertani és előzetes megjegyzések

A közigazgatásban készített interjúkhoz hasonló elsődleges információszerezés helyett a kutatást a jelenlegi regnáló politikai erőhöz kötődő szövegekre alapozom. A szövegek kiválasztása kapcsán két lehetőség kínálkozott, az egyik az, hogy csak a leírt programokat választom ki elemzésre, a másik pedig az, hogy ezek mellé odaillesztem vezető politikusok vonatkozó interjúit, beszédeit. Úgy döntöttem, a kutatás szempontjából az előbbi az érdekesebb, hasznosabb, azaz az, ha csak a leírt programokat illeszttem be a kutatásba. Ennek oka az, hogy a vezető politikusok – feltehetően a demokratikus politika természetéből adódóan – beszédeiket, interjúikat mindig az aktuális politikai helyzetben mondják, az éppen futó hírciklus szemszögéből nézik, s az akkor előttük lévő politikai vitát, konfliktust akarják megnyerni. Éppen ezért, ha kissé "tisztább" perspektívára van szükség, inkább olyan szöveget érdemes választani, amelyet szerzője nem közvetlen politikai céllal írt. Világos, hogy a programszerű dokumentumok is politikai céllal íródnak – de úgy vélem, nincs szükség annak hosszabb magyarázatára, hogy az aktuálpolitikai környezetben értelmezendő interjúkhoz, beszédekhez képest más funkciójuk van.

Ezért ha hosszú távú, stratégiai kérdésekre vonatkozó állásfoglalást keresünk, amelyből esetleg kiolvasható komolyabb intellektuális állásfoglalás, programszerű szövegekhez érdemes nyúlni.

Ami a konkrétumokat illeti, az előzőeknek megfelelően, a tanulmányban a 2010-es választásokat megnyerő párt, a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség választási programját (a Nemzeti ügyek politikája című dokumentumot) (NÜP, 2010) és a kormányprogramot (a Nemzeti Együttműködés Programja című dokumentumot) (NEP, 2010) fogom elemezni abból a célból, hogy a jelenleg Magyarországot irányító politikai erő hogyan áll hozzá a nemzeti versenyképességhez, milyen a jelenleg kormányzó politika versenyképességre vonatkozó narratívája.

Szükséges még egy előzetes megjegyzést tenni, mielőtt a konkrét szövegelemzésre rátérek. A kormány nem tette elsődleges központi kommunikációs elemmé a “versenyképesség” kifejezést. Ennek ellenére, amikor a választási program illetve a kormányprogram arról szól, hogy hogyan kellene “rendet tenni” a gazdaságban, azt azzal ekvivalensnek tekintem, mintha a nemzetgazdaság versenyképességének fejlesztéséről írnának benne. Ez kissé önkényesnek látszik, de úgy vélem érvelhető és elfogadható: a versenyképesség növelése mint a gazdasági fellendülés szinonimája nem idegen a jelenlegi kormányerők gondolkodásmódjától, szóhasználatától – sőt, nemhogy nem idegen, de gyakran felbukkan különböző szövegekben ebben az értelemben. Néhány példa: a Fidesz-MPSZ 2007-ben kiadott programjának, az Erős Magyarország című dokumentumnak a bevezetőjében Navracsics Tibor jelenlegi közigazgatási és igazságügyi miniszter, akkori frakcióvezető így fogalmaz: “2006 novemberében, a Fidesz győri kongresszusán döntöttünk arról, hogy vitorozatot indítunk az igazságosság, az életminőség, közszolgáltatások és a versenyképesség témakörében” (EM [2007]:7). Továbbá: a Nemzeti Ügyek Politikája címet viselő dokumentumhoz számos a jobboldal legnagyobb pártjához közel álló értelmiségi fejtette ki a véleményét, Járai Zsigmond például így ír: “A magyar vállalkozások versenyképességének fellendítését kell szolgálnia az alacsonyabb adókulcsokkal működő, sokkal egyszerűbb adórendszernek, a szükséges szolgáltatások nyújtását szem előtt tartó, a felesleges bürokráciát megszüntető államigazgatásnak és a közélet tisztaságát javító korrupciócsökkentésnek” (NÜP [2007]:8). Egy harmadik példa, a legmagasabb szintről: “Magyarországnak versenyképességre van szüksége. Ezt senki sem szokta vitatni” (Orbán [2011]). Mindemellett, a kormányprogram, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával kötött megállapodás leírásakor konkrétan így fogalmaz: “Az aláírók közös célja a magyar gazdaság talpra állítása, (...) és hazánk versenyképességének javítása” (NEP: 41.).

4.3. Elemzés

A bevezető részben két dokumentumot említek, mint az elemzés tárgyát: a választási programot és a kormányprogramot. Nos, analitikusan ez igaz, de a konkrétumokat tekintve a helyzet az, hogy a választási program gyakorlatilag egy az egyben került be a kormányprogramba (például koalíciós alkuhelyzet híján). (Csak a pontosság miatt.)

A Nemzeti Együttműködés programja az öt "nemzeti ügy": a munka, az otthon, a család, az egészség és a rend témái köré strukturálódik. Jelen tanulmányban engem értelemszerűen a munka mint nemzeti ügy és az arra vonatkozó fejezet érdekel, amelynek címe: "Itt az idő, hogy rendbe tegyük a gazdaságot". Mint a korábbi klarifikáló érvelésben is leírtam, ezt a fejezetet kezelem úgy, mint a jelenlegi irányító politikai erő narratíváját a magyar nemzetgazdaság versenyképessége kapcsán.

4.3.1. A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái

Elsőként, a problémák megfogalmazására térek ki: mit gondol a politika arról, hogy melyek a magyar nemzetgazdaság versenyképességének problémái? Mindenképpen azzal kell kezdenem, hogy a dokumentum szerint a magyar gazdaság (és társadalom) legnagyobb problémája az alacsony foglalkoztatottság: *"Mivel minden teljesítmény csakis versenyben és csakis munkából születik, a gazdaságpolitika középpontjába - a verseny mellett - a munkát kell állítani. Ma szinte teljes az országban a szakmai konszenzus, hogy a magyar gazdaság egyensúlyi és növekedési problémái mögött meghatározó módon az Európában kirívóan alacsony foglalkoztatási szint áll. A szakmai egyetértésnél azonban több kell: a gazdaság, a társadalom és az állam működését munkaközpontúvá kell alakítani. A cél olyan gazdaságpolitika bevezetése, amely elősegíti, hogy Magyarországon egy évtizeden belül egymillió új, adózó munkahely jöjjön létre"* (NEP [2010]: 17.).

Ez tehát az általános probléma. A kormányprogram továbbvezeti a gondolatot, hogy hogyan lesz foglalkoztatáspolitikai problémából közvetlenül gazdaságpolitikai nyelvezettel leírható probléma: "Az egymillió új munkahelyet a Magyarországon működő vállalkozások teremtik meg. Ahhoz, hogy a vállalkozások munkahelyet teremtsenek, bizalomra és kiszámítható gazdasági/politikai környezetre van szükség" (NEP [2010]: 18.) A kapocs így explicit, s a szöveg rátérhet a közvetlenebb gazdaságpolitikai problémák taglalására.

Mik tehát a kormányprogram szerint a magyar gazdaság problémái? A szöveg tizenhárom alfejezetre tagolódik, amelyek egyes problémás területekre mutatnak rá, valamint a Magyar Kereskedelmi és Iparkamarával kötött együttműködési megállapodás is árulkodik bizonyos problémák kiemeléséről. A nehézségek a kormányprogram szerint a következők (NEP [2010]):

- *(foglalkoztatás)* rendkívül alacsony a foglalkoztatás;
- *(adminisztrációs terhek)* a gazdaságra túl sok és felesleges adminisztrációs teher rakódik, amelyek elszívják a pénzt, az időt és az energiát a produktívabb gazdasági tevékenységektől;
- *(finanszírozási nehézségek)* a magyar gazdaságfinanszírozási problémákkal küzd: egyfelől azért, mert csak drágán lehetséges forráshoz jutni (magasak a kamatok), másfelől azért, mert a körbetartozások miatt folyamatosak a likviditási nehézségek;
- *(versenyproblémák)* számos területen nincs vagy nem elég erős a verseny, olyan piacokon is monopóliumok alakultak ki (elsősorban a torz privatizációs folyamat következtében), ahol ennek nincs közgazdasági indokolása;
- *(építőipar problémái)* a foglalkoztatási szempontból egyik kiemelt területként kezelendő építőiparban beszűkültek a hitelforrások, nincs elég megrendelés (sem magán, sem állami), illetve a körbetartozások még az egyéb iparágakhoz képest is jelentősebb problémát jelentenek;
- *(mezőgazdaság problémái)* a foglalkoztatási szempontból másik kiemelt területként kezelendő mezőgazdaságban a legfontosabb nehézség az előnytelen birtokszerkezet, az értéklánc termelés felett álló lépéseiben az összefogás hiánya, az alacsony minőségű termékektől nem eléggé védett piac;
- *(közbeszerzések)* nem átlátható módon zajlanak és nem preferálják a magyar vállalkozásokat a közbeszerzések;
- *(kereskedelem egyenlőtlenségei)* a kisebb magyar vállalkozások kiszolgáltatottak a nagy áruházláncok piaci erőfölényének, a fogyasztókat nem védi senki a beáramló silány minőségű termékektől;
- *(felsőoktatás és szakképzés problémái)* nem képez elegendő szakképzett munkaerőt a magyar szakképzési rendszer, ezzel együtt a felsőoktatásban nincs elegendő természettudományos és műszaki területen tanuló hallgató;

- *(munkaerőpiac)* nem elég inkluzív a magyar munkaerőpiac, meggyengültek a foglalkoztatási rehabilitáció intézményei;
- *(önkormányzatok)* a túlzott állami forráselvonás miatt az önkormányzatok nem képesek versenyképes környezetet teremteni a hatókörükben működő vállalkozások számára – vagy túladóztatják őket, vagy nem képesek megfelelő infrastruktúrát biztosítani
- *(uniós fejlesztési források)* nem megfelelő helyeken költjük el az országba érkező kohéziós forrásokat.
- *(adórendszer)* nem elég versenyképes adórendszer.

Ez tehát a tizenhárom közvetlenül említett problémacsoport, amelyeket a következőképp érdemes strukturálni:

8. táblázat: A versenyképesség problémái (politika)

Kategória	Problémacsoport
Államműködéshez kapcsolódó problémák	<ul style="list-style-type: none"> • adminisztrációs terhek • adórendszer • önkormányzati túladóztatás • közbeszerzések • önkormányzatok • uniós fejlesztési források
Piaci problémák, amelyek kapcsán az állami beavatkozás nem megfelelő	<ul style="list-style-type: none"> • foglalkoztatás • finanszírozási nehézségek • versenyproblémák • építőipar problémái • mezőgazdaság problémái • kereskedelem egyenlőtlenségei
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • felsőoktatás és szakképzés

Forrás: saját táblázat

4.3.2. A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai

A problémák leírása után rátérek a kormányprogramnak a közpolitikai beavatkozás kívánatos irányairól, intézkedéseiről szóló részek elemzésére. Természetesen, a problémák és a kívánatos intézkedések harmonizálnak egymásra, így párhuzamos struktúrában említem őket (NEP [2010]).

- *(foglalkoztatás)*
 - át kell alakítani a szociális ellátórendszert úgy, hogy az munkára ösztönözzön;
 - munkát kell biztosítani a képzetlen embereknek: az építőiparba, a turizmusba és a mezőgazdaságba gazdaságfejlesztési forrásokat kell irányítani;
 - nem szabad hagyni, hogy a legképzettebb emberek elmenjenek Magyarországról: kiemelt szerepet kell biztosítani a kreatív iparágaknak, az innovációnak és a K+F-nek – ehhez megfelelő kutatástámogatási intézményrendszer és szellemi jogvédelem kell;
 - rugalmas, családbarát foglalkoztatási szabályozás szükséges;
- *(adminisztrációs terhek)*
 - egyszerű és kiszámítható állami szabályozásra van szükség;
 - 300-500 milliárd forint értékű, önálló programot kell indítani a gazdasági bürokrácia csökkentésére; azáltal, hogy csökkentjük az adatszolgáltatási kötelezettséget, elektronizáljuk és integráljuk az állam adatkezelését;
 - intézményi garanciákat kell kialakítani, hogy ne is termelődjenek újra az adminisztrációs terhek;
- *(finanszírozási nehézségek)*
 - lejjebb kell vinni a forintkamatokat;
 - meg kell szüntetni a körbetartozásokat a fizetési határidők csökkentésével – ezzel együtt az állam is legyen megbízhatóbb teljesítő;
 - piac működését javítani kell a vállalkozók minősítésével, kockázatkezelő lehetőségek támogatásával;

- bírósági döntéseket fel kell gyorsítani gazdasági ügyekben;
- *(versenyproblémák)*
 - nem természetes monopolhelyzet ellen új szereplő piacra lépését kell segíteni;
 - természetes monopóliumokat jobban kell szabályozni;
- *(építőipar)*
 - a körbetartozások és a közbeszerzések problémáira adott válaszokat különösen hangsúlyosan kell meglépni az építőipar kapcsán;
 - egy országos energiahatékonysági felújítási program megrendelése kiúzóhatná az építőipart a gödörből;
- *(mezőgazdaság)*
 - fejlesztési forrásokat kell áramoltatni a mezőgazdaságban tevékenykedő vállalkozásoknak;
 - hungarikumokat védeni kell;
 - erősebbé és hatékonyabbá kell tenni az élelmiszer-biztonság intézményrendszerét;
 - államilag támogatni kell az önkéntes beszerzési, termelési, feldolgozási, értékesítési társulásokat;
- *(közbeszerzés)*
 - transzparens közbeszerzési rendszert kell kialakítani, amelynek előkészítésébe be kell vonni a vállalkozásokat is;
 - 70%-os arányban magyar vállalkozások nyerjenek a közbeszerzéseken;
 - környezetvédelmi szempontok integrálódjanak a közbeszerzésekbe;
- *(kereskedelem egyenlőtlenségei)*
 - fogyasztóvédelmet erősíteni kell – például "Kiváló termék" jelzés bevezetésével;
 - magyar beszállítókat meg kell védeni a piaci erőfölénnyel való visszaéléstől
- *(felsőoktatás és szakképzés problémái)*
 - gyakorlati képzést meg kell erősíteni;
 - vállalkozásoktatást fejleszteni kell;

- *(munkaerőpiac)*
 - átképzési rendszert meg kell erősíteni;
 - védett foglalkozókat támogatni kell;
- *(önkormányzatok)*
 - központi elvonásokat csökkenteni kell az önkormányzatoktól;
- *(uniós fejlesztési források)*
 - forrásokat át kell csoportosítani a növekedésorientált szektorokba;
 - pályázat intézményrendszert egyszerűsíteni kell
- *(adórendszer)*
 - vállalkozásokat terhelő adókat 4 éven belül a régióban a legalacsonyabbra kell csökkenteni;
 - a lakosságot terhelő adókat 7 éven belül a régióban a legalacsonyabbra kell csökkenteni.

Összefoglaló táblázatban, kissé rövidítve:

9. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (politika)

Kategória	Intézkedések
Államműködéshez kapcsolódó problémák megoldását célzó intézkedések	<ul style="list-style-type: none"> • adminisztrációs tehercsökkentő program, intézményi garanciákkal • adócsökkentés • önkormányzatok központi elvonásának csökkentése • fejlesztési források átcsoportosítása, pályázati intézményrendszer egyszerűsítése • közbeszerzéseknél magyar vállalkozások preferálása, átláthatóbb és inkluzívabb közbeszerzési rendszer • szociális ellátórendszer átalakítása
Piaci problémákhoz	<ul style="list-style-type: none"> • forintkamatok csökkentése

kapcsolódó intézkedések	<ul style="list-style-type: none"> • piaci fizetési morál javítása minősítésekkel, kockázatkezelési eszközök támogatásokkal • természetellenes monopóliumok feltörése, természetes monopóliumok jobb szabályozása • országos energiahatékonysági program indítása • hungarikumok védelme és az élelmiszer-biztonsági rendszer megerősítése • termelési, értékesítési társulások támogatása
Fundamentális problémákhoz kapcsolódó intézkedések	<ul style="list-style-type: none"> • gyakorlati képzés erősítése a szakképzésben • vállalkozásoktatás erősítése • kutatástámogatási intézményrendszer

Forrás: saját táblázat

4.3.3.A magyar gazdaság versenyképességének stratégiai irányai, jövőképe

A gondolatsorban a következő lépés, a korábbiaknak megfelelően az, hogy górcső alá veszem a kormányprogramnak a magyar nemzetgazdaság versenyképességének hosszú távú irányairól, sikertényezőiről szóló gondolatait. Az erre vonatkozó állítások elszórva jelennek meg a szövegben, de lehetséges őket összeszedni.

A kormányprogram elsőként az első, *Tíz év alatt egymillió munkahely* című fejezetben utal a hosszú távú perspektívákra. Úgy fogalmaz: “[e]hhez a jövő”a kreatív iparoké, valamint az európai és globális szolgáltató központoké. Ha ebben nyerünk, megnyerjük a magasabb életszínvonalat és életminőséget” (NEP: 18.). Tehát a kreatív iparokba való befektetés és a szolgáltatásértékesítés a jövő egyik sikertényezője. Ehhez tartozik kívánatos intézkedésként a korábban már említett kutatástámogatási-innovációs intézményrendszer megújítása, a szellemi tulajdon védelme.

Ezen felül, a másik rész, ahol megjelenik egy messzire tekintő nézőpont, a tizenkettedik fejezet, a *Saját, meglevő erőforrásaink kiaknázása*. Ebben a fejezetben a kormányprogram úgy érvel: “A 21. században a világ visszatér az emberiség alapjaihoz: újból a termőföld, a víz, az élelem, az energia lesz a fontos.

Furcsa dolog, de mi magyarok éppen annak vagyunk bővében, ami a 21. században a világ sok helyén szűk keresztmetszetté válik. Magyarország gazdag víz alatti és víz feletti vizekben, ivóvízben és termálvízben. A jó termőföld és a kedvező éghajlat is nagy kincs az élelmiszerár-robbanás idején. Az alacsony népsűrűség és a tágasság is előny az életminőségre építő európai stratégiában. Az alternatív energiaforrások, különösen a nap-, a geotermikus energia és a bioenergiák terén is bőségben vagyunk” (NEP:37.). Tehát hosszú távon Magyarországnak a világban szűkössé váló természeti erőforrásaira kell támaszkodnia. Ebben egy kiemelt, speciális terület lehet a gyógyvízkincs, amelyre gyógyturizmus építhető.

*Mindemellett, “földrajzi helyzetünk kihasználásával működő tranzitgazdaság kiépítése a cél” (NEP: 38.). “Ki kell használnunk azt a lehetőséget, hogy az Európai Unió ázsiai külkereskedelmének jó logisztikai bázisa lehet Magyarország, mert itt alkothatna k európai közlekedési csomópontot a vasúti, közúti, vízi és légi közlekedési csatornák” (NEP: 39.) Elhelyezkedésünk megjelenik a tizenharmadik fejezetben is, amelynek címe *Az ország gazdasági kapcsolatainak megújítása, szélesítése.* Ebben a fejezetben a kormányprogram ismét hangsúlyozza földrajzi elhelyezkedésünkből fakadó versenyelőnyünket: mi vagyunk a “Kelet kapuja”, a Nyugaténál hosszú távon is gyorsabban növekvő Kína, India és Oroszország fejlődése húzni tudja exportunkat. Ezen felül, a kormányprogram állítása szerint jobban ki kell használnunk a regionális együttműködésben rejlő lehetőségeket is: *“Újfajta regionális együttműködések építünk ki vezető külgazdasági és befektető partnereinkkel, így a Duna menti országokkal és gazdaságokkal. A legígéretesebb regionális együttműködés a Kárpát-medencei Gazdasági Tér újjáépítése” (NEP: 39.)**

A fentieket a következőképp lehet összefoglalni, a korábbiaknak megfelelően:

10. táblázat: A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe (politika)

Kategória	Részletek
Magas hozzáadott értékű iparágak	<ul style="list-style-type: none"> • Innováció, K+F ösztönzése • Kockázati tőketársaságok fejlesztése • Horizontális és vertikális üzleti láncok, klaszterek fejlesztése
Természeti erőforrások	<ul style="list-style-type: none"> • Termőföld, kedvező éghajlat • Ivóvíz, gyógyvíz • Megújuló energiaforrások
Földrajzi elhelyezkedés	<ul style="list-style-type: none"> • Magyarország a "Kelet kapuja" • Kína, India, Oroszország húzni tudja az exportot • Régiós együttműködések fejlesztése

Forrás: saját táblázat

4.4. Narratívák a politikai térképen

A politikai térképen megjelenő narratívák kapcsán összefoglalásként a következő mondható.

- (1) A problémákra és intézkedésekre vonatkozó narratívák közül lényegében mind az öt megjelenik (öt példa illusztrációként: *makrogazdasági* – adócsökkentés, *intézményi* – adminisztrációcsökkentés, *fundamentalista* – felsőoktatás fejlesztése, *szabályozó* – erősebb versenyszabályozás, *fejlesztő* – uniós támogatási intézményrendszer átalakítása). Mivel a kormányprogram nem priorizál, ezért nem lehet kimondani, hogy az egyes narratívák közül melyik a domináns.
- (2) A jövőképre vonatkozó narratívák közül is mindkettő megjelenik, az előzőhöz hasonlóan nehéz sorrendet állítani.

5. HARMADIK TÉRKÉP: ÜZLETI SZFÉRA ÉS VERSENYKÉPESSÉG

5.1. Bevezető gondolatok

Az államigazgatás és a politika versenyképességről szóló gondolatai után a következő megvizsgálandó szektor az üzleti szféra. Úgy vélem, nem szükséges hosszan fejtegetni, hogy miért fontos és érdekes az üzleti szféra véleménye, gondolkodása a nemzetgazdaság versenyképessége kapcsán. A vállalkozók, vállalatvezetők a versenyképesség közvetlen letéteményesei, így mind problémaérzékelésük, mint a kívánatos állami lépésekről szóló véleményük elsődleges tapasztalatokon nyugszik.

5.2. Módszertani és előzetes megjegyzések

Kétségtelen, hogy az üzleti szféra képviselőinek problémaérzékelése konkrét, továbbá bizonyos értelemben érdekcsoportként lép fel az állammal szemben bizonyos szabályozási könnyítésekért és transzferekért. Tehát, ellentétben az igazgatási vezetőkkel, a politikusokkal vagy a nemzetközi versenyképességi rangsorok szakértőivel, felvetődik, hogy az üzleti szféra képviselői nem az *általános* versenyképességi problémákról beszélnek és megoldási javaslataik nem a közösségi érdekekre, hanem saját magánérdekeikre vonatkoznak. Mégis, úgy vélem, ettől a megfontolástól eltekinthetünk: a vállalkozóknak, vállalatvezetőknek meg vannak azok a csatornáik, amelyeken keresztül érdekeiket artikulálhatják, képviselhetik, bármilyen tudományos kutatási környezetben feltételezhetjük, hogy képesek általános perspektívában gondolkodni és véleményt nyilvánítani.

Az üzleti szféra versenyképességgel kapcsolatos vélekedéseinek elemzéséhez több, szám szerint két átfogó kutatás eredményeit használok. Ez a két kutatás a következő: egyfelől, idézni fogok több tanulmányt az Állami Számvevőszék Kutatóintézetében 2010-ben készült kutatásból, amely *A közszféra és a gazdaság versenyképessége – Empirikus eredmények és tanulságok* címet viseli (ebből jelen tanulmány szempontjából fontos Báger – Pulay [2010] illetve Chikán – Losonczy [2010]); továbbá, hivatkozni fogom a Budapesti Corvinus Egyetem Versenyképesség Kutató Központjának *Versenyben a világgal 2004-2006 – Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból* című kutatásának 49. számú műhelytanulmányát, amely a *Versenyképesség – ahogyan a vállalatvezetők látják* címet kapta (Chikán – Czákó [2008]).

Világos, hogy ezek a felmérések nem fedik le a *teljes* magyar gazdaságot, üzleti szférát. Még talán azt is túlzás volna mondani, hogy véleményük reprezentatív, a szó szorosán vett, tudományos értelmében.

Mégis, jelen tanulmány szempontjából így fogom őket kezelni, két okból is: egyfelől, nem áll rendelkezésre más adat, tehát praktikus szempontból nincs más lehetőségem, másfelől, a kutatásokban megkérdezett vállalatvezetők méretükből, befolyásukból adódó *tekintélyük* okán bizonyos értelmezésben reprezentatívnak, de legalábbis mintaadónak tekinthetők.

5.3. Elemzés

A politika narratívájához hasonlóan az üzleti szféra versenyképességgel kapcsolatos gondolatait is a következő struktúrában mutatom be: először leírom a vállalkozók-vállalatvezetők által megfogalmazott problémákat, ezután ismertetem az általuk kívánatosnak tartott közpolitikai lépéseket, majd pedig kitérek arra, hogyan látják a hosszú távú jövőképet.

5.3.1. A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái

A problémák elemzéséhez először Chikán Attila és Czakó Erzsébet (Chikán – Czakó [2008]) **tanulmány**ának eredményeit ismeretem. Kutatásukban négy témában tettek fel kérdéseket, ezek közül az első téma a nemzetgazdaság versenyképessége. Ebben a blokkban összesen öt kérdés szerepel, ezek közül a problémákra fókuszálnak (legalábbis részben) a következők: (1) a vállalatvezetőket kéri, hogy készítsenek SWOT-analízist az üzleti szféra hozzájárulásáról a magyar gazdaság versenyképességéről, ezek közül a gyengeségek és a fenyegetettségek; (2) melyek a magyar gazdaság versenyképessége szempontjából középtávon a legfontosabb tényezők; (3) mi az oka annak, hogy a magyar gazdaságpolitikát az üzleti szféra általában negatívan ítéli meg. Továbbá, (4) érintőlegesen a fejlesztési prioritásokra vonatkozó kérdésben is felmerülnek problémák.

A SWOT-analízis kapcsán a tanulmány szerzői kiemelik, hogy bár a kérdés az üzleti szférára vonatkozott, a legtöbb válaszadó általános gazdaságpolitikai kérdésekről beszélt. Úgy vélem, ez önmagában beszédes. Fontos megállapítás még az általános problémákat illetően, hogy a "válaszadók meglepően magas aránya szerint nagyon nehéz embereket magasabb színvonalú, intenzív munkára motiválni" (Chikán – Czakó [2008]: 15.). Továbbmenve, a vállalatvezetők a gyengeségek közül kiemelik a (1) **gazdaságpolitika gyengeségeit**: rossz adórendszer, hosszú távú stratégia hiánya, rosszul szervezett bürokrácia; a (2) **munka világában tapasztalható problémákat**: "hiányzik a nyugati munkakultúra (és az üzleti/vállalatvezetési kultúra is), a szakképzett tudás túl drága, nehéz a jó szakembereket itthon tartani, magas a fekete munka aránya, alacsony a nyelvtudás szintje, hiányzik a színvonalas munkavállalói mentalitás, stb." (Chikán – Czakó [2008]: 16); (3) **az infrastruktúra**

fejletlenségét⁷; (4) egyéb tényezőként pedig a következőket: tőkehiány, multiktól való függés, érdekképviseltek gyengesége, magas energiaköltségek, gyenge fizetési morál, közbeszerzést körülvevő korrupció. A fenyegetettségek között ismét a **gazdaságpolitikával kapcsolatos problémák** kerülnek elő: “gazdaságpolitika hektikus volta, a gazdaság átpolitizáltsága, a parlamenti demokrácia működési mechanizmusainak anomáliái, az átláthatóság hiánya, a gyakran fél szívvel való kiállás a piaccgazdaság mellett, a versenyképesség központú gazdaságpolitika hiánya, a külföldi befektetők ambivalens kezelése” (Chikán – Czakó [2008]: 17.)

A következő kérdés, mint ahogy korábban is említettem, a versenyképességet középtávon meghatározó tényezőkre vonatkozott., ezekből választom ki azokat, amelyek problémaként, nehézségként merülnek fel Chikán Attila és Czakó Erzsébet eredményei szerint ezek a következők: (1) **állam és gazdaság viszonyának problémái**: kiszámíthatatlan gazdaságpolitika, kiszámíthatatlan jogi környezet, túlbürokratizáltság; (2) **közterhek mértéke**: túl magasak az adók és a járulékok; (3) **infrastruktúra fejletlensége**: lepusztult úthálózat, vasút drámai állapota; (4) **oktatás és szakképzés problémái**: felsőoktatás, szakmunkásképzés gyengesége, nyelvtudásbéli problémák, vállalkozói öntudat hiánya.

Még a problémákkal kapcsolatban információértékű a kutatásban az a közpolitikai irányok kapcsán feltett kérdés, miszerint mi az oka annak, hogy negatívan ítéli meg általában az üzleti szféra a kormányzat tevékenységét. Az erre adott válaszok nagyjából megegyeznek az előzőekkel, két elemet fontos kiemelni, mindkettő az állam és az üzleti szféra viszonyát érinti: (1) a vállalatvezetők szerint az állam **túlságosan magához köti a vállalkozásokat** szabályozási, újraelosztási tényezőkön és a közbeszerzéseken keresztül; (2) a politika a gazdaságot is a hatalmi játéktér részének tekinti.

Mindezen felül, a **fejlesztési irányok** kapcsán a vállalatvezetők kiemelik, hogy a kormány nem eléggé fókuszál a **versenyképesség fejlesztésére** az uniós források elosztásakor.

A következő bekezdésekben elemzem továbbá a problémák szemszögéből a másik korábban idézett tanulmányt (Chikán – Losonczy [2010]), amely konkrétan a közszféra és az üzleti szféra kapcsolatáról értekezik, versenyképességi perspektívából. A kutatásban két problémakör kapcsán kérdezik a vállalkozásokat, az egyik a közszféra hatása a vállalatok versenyképességére, illetve a közszféra *értékelése* a versenyképesség szempontjából. Fontos megemlíteni, hogy a tanulmány szerzői módszertani leírásukban egyértelművé teszik, hogy céljuk nemcsak az egyes vállalatok “panaszainak” rögzítése, hanem arra is ösztönzik a válaszadókat, hogy általános megállapításokat tegyenek. Továbbá,

⁷ Fontos megjegyezni, hogy az interjúk 2005-2006-ban készültek, a nagy autópálya-építési program végrehajtása előtt.

megjegyzendő, hogy mivel a kérdések a közsféra kapcsán vannak feltéve, természetszerű, hogy a gazdaságpolitikára és az államműködésre vonatkozó problémák merülnek fel.

A tanulmány összefoglaló részéből kiderül, hogy a kutatásban megkérdezett vállalatvezetők a következőket tartják a legnagyobb problémának a közsféra és a versenyképesség kapcsán: (1) **adózás** szintje és szerkezete nem megfelelő; (2) **uniós források** prioritásai főváros-központúak, lebonyolítás intézményrendszere nem megfelelő; (3) a **szabályozási környezet** kiszámíthatatlan, átláthatatlan, különös tekintettel a közbeszerzés szabályaira; (4) túl nagy a vállalkozásokat terhelő **adminisztrációs teher**; (5) a (reál)infrastruktúra kapcsán a legnagyobb a problémát a **kistelepülésekhez vezető közúthálózat és a vasút** alacsony színvonala jelenti; (6) az oktatás kapcsán a legnagyobb problémának a **szakképzés** (szakmunkásképzés) tűnik; (7) a foglalkoztatás kapcsán (főleg a kisebb méretű vállalkozások) a **munkaerőpiac hatékonyságát** emelik ki (nehéz megfelelő munkaerőhöz jutni); továbbá kiemelendő még (8) a **feketegazdaság** és (9) a **korruptió** elterjedtsége.

Összefoglaló táblázatban a két tanulmány eredményei jelen tanulmány szempontjaiból:

11. táblázat: A versenyképesség problémái (üzleti szféra)

Kategória	Problémák
Politikai problémák	<ul style="list-style-type: none"> • hosszú távú stratégia hiánya • gazdaságpolitika kiszámíthatatlansága • túl nagy állami befolyás a gazdaságban
Államműködéshez kapcsolódó problémák	<ul style="list-style-type: none"> • túl magas adminisztrációs terhek • túl magas és rossz szerkezetű adórendszer • rosszul működő közintézmények • kiszámíthatatlan szabályozási környezet • átláthatatlan közbeszerzési rendszer • korruptió
	<ul style="list-style-type: none"> • uniós források elosztásának prioritásai főváros-központúak • uniós források elosztásának intézményrendszere nem hatékony, túlbürokratizált

	<ul style="list-style-type: none"> • uniós források elosztása nem eléggé a versenyképesség fejlesztésére fókuszál
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • rossz fizetési morál • hatékonytalan munkaerőpiac • rossz munkamorál • feketegazdaság elterjedtsége
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • szakképzés • kistélepülésekhez vezető közúthálózat • vasúthálózat

Forrás: saját táblázat

5.3.2. A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai

A problémák áttekintése után a vállalatvezetők által kívánatosnak tartott, a magyar nemzetgazdaság versenyképességét javító intézkedéseket mutatom be, továbbra is a korábban már említett tanulmányok alapján.

A Versenyben a világgal kutatásban megjelent tanulmányban (Chikán – Czakó [2008]) a kívánatos kormányzati lépések a kutatók által a vállalatvezetőknek feltett kérdések közül a *‘Milyen eszközökkel támogathatná a kormányzat a vállalati szféra versenyképességének növekedését?’* illetve a *‘Mik a fő teendők?’* megfogalmazású kérdésben jelennek meg, így én a továbbiakban az erre adott válaszokat tekintem irányadónak.

A konkrét irányokra, intézkedésekre vonatkozó kérdés ellenére a válaszadók többsége nem elsősorban specifikus teendőket említett, hanem “a fent összefoglalt problémák megszüntetésében látja a kormányzat hozzájárulását az üzleti szféra versenyképességének növeléséhez” (Chikán – Czakó [2008]): azaz (1) a **politikai szféra visszafogottabb és kiszámíthatóbb** viselkedésének biztosításában, (2) az **intézményi környezet** magasabb minőségének megteremtésében, (3) a **közterhek mértékének** csökkentésében és **szerkezetének** egyszerűsítésében, illetve a **közszolgáltatások** (különös tekintettel az oktatásra) **hatékonyabb** és az **üzleti szféra elvárásait** jobban szem előtt tartó működtetésben. Mindemellett azért, egy-két konkrét irányt is ki lehet emelni: néhány válaszadó megfogalmazta (1) a **“hazai ipar” védelmének** szükségességét (például a közbeszerzések vagy a multinacionális

vállalatoknak adandó kedvezmények kapcsán), illetve a **kis- és közepes vállalkozások nemzetközi piacra lépésének** támogatásának szükségességét. Továbbá, felmerül a fejlesztési irányok értékelése kapcsán az, hogy a kormány ne szociális szempontok alapján költse el az uniós **fejlesztési forrásokat**, hanem a **versenyképesség növelésére** fókuszáljon.

A másik ebben a részben hivatkozott kutatás alapján is azonosíthatók az üzleti szféra által elvárt közpolitikai lépések. Chikán – Losonczy (2010) és Báger – Pulay (2010)⁸ alapján a következő, általános irányok emelhetők ki: (1) **adószabályozás** átalakítása, (2) **korruptió** visszaszorítása, (3) **oktatási rendszer** hatékonyságának növelése, (4) állami **gazdaságpolitika kiszámíthatatlanságának** mérséklése, mozgásterének újragondolása, (5) **feketegazdaság** visszaszorítása, (6) **állami elvonás mértékének** csökkentése, (7) államigazgatás és **közüntézmények etikai** színvonalának növelése, (8) **K+F** kiadások emelése, (9) **politikai élet** üzleti életre gyakorolt hatásának mérséklése.

Összefoglaló táblázatban a tanulmányok eredményei jelen tanulmány perspektívájából:

12. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (üzleti szféra)

Kategória	Intézkedések
Politikai problémák	<ul style="list-style-type: none"> • politikai szféra kiszámíthatóságának biztosítása • politikai élet üzleti életre gyakorolt hatásának mérséklése
Államműködéshez kapcsolódó problémák	<ul style="list-style-type: none"> • intézményi környezet magasabb minőségének megteremtése • államigazgatás és közintézmények etikai színvonalának növelése • korruptió visszaszorítása • közterhek (állami elvonás) mértékének csökkentése • közterhek szerkezetének (adószabályozás) átalakítása • hazai ipar védelme • kis- és közepes vállalkozások nemzetköziesedése • fejlesztési pénzek inkább versenyképességre fordítódjanak, és ne

⁸ Kissé összekeveri a diskurzusokat az, hogy a Báger-Pulay tanulmány, amely elsősorban közpolitikai javaslatokkal él, nemcsak vállalatvezetői interjúkon, hanem korábbi versenyképességrangsor-elemzéseken és egyéb elméleti kutatásokon is alapszik. Mégis, úgy vélem, nem okoz nagy gondot ideemelni, mert maguk a szerzők is kiemelik, hogy a vállalatvezetői interjúk és az egyéb kutatások alapján nagyon hasonló eredményekre jutottak.

	szociális szempontok alapján költsék el őket
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • feketegazdaság visszaszorítása
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • oktatás, szakképzés átalakítása, hatékonyabbá tétele – jusson nagyobb figyelem az üzleti szféra elvárásainak • K+F kiadások emelése

Forrás: saját táblázat

5.3.3. A magyar gazdaság versenyképességének stratégiai irányai, jövőképe

A korábbiaknak megfelelően, az elemzés következő lépése az, hogy bemutatom, a vállalkozókkal, vállalatvezetőkkel készült interjúk alapján milyen kép rajzolódik ki az üzleti szféra a nemzetgazdaság versenyképességének stratégiai irányaira, jövőképre vonatkozóan.

A Chikán – Czakó (2008) tanulmányban a stratégiai irányokra, jövőképre vonatkozó részeket, egyfelől a korábban már említett SWOT-analízis erősségek és lehetőségek részéből, illetve, másfelől a “Ha hat prioritást kellene fejlesztési fókuszként kijelölnie a Nemzeti Fejlesztési Tervben, melyek lennének ezek?” megfogalmazású kérdésre adott válaszokból lehetséges kivonatolni. Érdekes módon, az erősségek és lehetőségek kapcsán a vállalatvezetők nem fogalmazznak meg valódi stratégiai jövőképet, a fejlesztési prioritások szintén az általánosságok szintjén maradnak vagy az államra, üzleti környezetre vonatkoznak. Amennyiben nem, azok a következő irányokat jelölik ki: kiemelten **oktatás-képzés** fejlesztése, **logisztika-infrastruktúra** fejlesztése; továbbá: **K+F ösztönzése**, **digitális gazdaság**, **szolgáltató szektor**.

(Az Chikán – Losonczy (2008) és a Báger – Pulay (2008) tanulmányokban stratégiai fejlesztési irányokról nem esik szó.)

Összefoglaló táblázatban:

13. táblázat: A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe (üzleti szféra)

Kategória	Részletek
Magas hozzáadott értékű iparágak	<ul style="list-style-type: none"> • Oktatás – képzés fejlesztése • Innováció, K+F ösztönzése • Szolgáltató szektor • Digitális gazdaság
Földrajzi elhelyezkedés	<ul style="list-style-type: none"> • Logisztika – infrastruktúra

Forrás: saját táblázat

5.4. Narratívák az üzleti térképen

Az üzleti térképen az eredmények alapján a következő narratívák jelennek meg:

- (1) A problémákat és intézkedéseket illető narratívák közül a **makrogazdasági** és a **fundamentalista** jelent meg a legerősebben (többszörösen). Kissé gyengébben felfedezhető az intézményi narratíva (bár 'félkarúan', hiszen az informális intézményrendszerrel kapcsolatos gondolatok nem jellemzőek) és a fejlesztő is. A szabályozó nem jellemző.
- (2) A jövőkép-narratívák közül az üzleti térképen csak a **komparatív** előnyökre (adottságokra) épülő narratíva jelenik meg, az abszolút előnyökre épülő nem.

6. NEGYEDIK TÉRKÉP: NEMZETKÖZI VERSENYKÉPESSÉGI RANGSOROK EREDMÉNYEI

6.1. Bevezető gondolatok

Az utóbbi években nagy figyelmet kaptak mind külföldön, mind belföldön a statisztikákra és interjúkra épülő versenyképességi rangsorok, önálló területként megjelenve a versenyképességi problémákra és javítási irányokra vonatkozó diskurzusban. A következő oldalakon a három legjelentősebb nemzetközi versenyképességi elemzés, a genfi székhelyű World Economic Forum *Global Competitiveness Index*ének, a lausanne-i székhelyű Institut für Management-Entwicklung *World Competitiveness Yearbook*jának és a Világbank *Ease of Doing Business* felmérésének Magyarországra vonatkozó elemzéseit veszem górcső alá, a korábbiakban is követett struktúra alapján.

6.2. Módszertani és előzetes megjegyzések

Az elemzés ebben az esetben (az üzleti szférához hasonlóan) harmadlagos lesz, mert a három versenyképességi rangsort 2010-2011-ben a Nemzetgazdasági Minisztérium Gazdaságpolitikai Főosztály összehasonlító analízis alá vette, amit így nekem nem kell újra megtennem. Az összehasonlító elemzés címe: *Versenyképességi helyzetértékelés – A nemzetközi versenyképességi rangsorok alapján* (NGM [2011]).

Fontos megjegyezni, hogy a versenyképességi rangsorok elsősorban a problémákra fókuszálnak, ezért az arra vonatkozó részek a legrészletesebbek. A kívánatos közpolitikai lépések ezekből következnek, de lényegesen általánosabbak. Stratégiai irányokról, jövőképről pedig egyáltalán nem beszélnek.

6.3. Elemzés

A versenyképességi rangsorok alapján a tanulmány szerzői összesen tíz beavatkozási terület mentén azonosították a magyar versenyképesség problémáit és a kívánatos beavatkozási irányokat – összesen 135 indikátor mentén.

6.3.1. A magyar gazdaság versenyképességének legfontosabb problémái

Elsőként ismét a problémák bemutatásával kezdem az elemzést. A tanulmány a versenyképességet meghatározó tényezőket "benchmark-országokkal" (a visegrádi országok illetve olyan országok, amelyekhez hasonlítani szeretnénk: Ausztria, Finnország, Írország, Szlovénia) való összehasonlításban tárgyalja. Ezek közül azokat a versenyképességi gyengeségeket emelem ki, amelyeket a szerzők "kritikusnak" tartanak (ezeken kívül kevésbé jelentős, "fontos" tényezőket is bemutatnak, de azért, hogy a problémás területek összehasonlíthatóak legyenek, csak a kritikusakra fókuszálok).

A tanulmány tíz beavatkozási területet azonosít: (1) makroindikátorok, (2) pénzügyi környezet, (3) üzleti környezet állam által közvetlenül nem befolyásolható elemei, (4) üzleti környezet állam által közvetlenül befolyásolható elemei, (5) államháztartás, (6) oktatás, (7) állam működése, (8) foglalkoztatás, (9) kutatás-fejlesztés-innováció, (10) energiahatékonyság.

Az egyes beavatkozási területeken a következő tényezők bizonyultak kritikus gyengeségnek (NGM [2011])

- Makrogazdasági tényezők:
 - "gazdasági és szociális reformok szükségessége";
 - magas államadósság;
 - rossz hitelminősítési besorolás;
 - magas adósságszolgálat;
- Pénzügyi környezet:
 - befektetők nem elégséges védelme;
 - kockázati tőke nem elegendő mértékben elérhető;
 - kölcsön nem elegendő mértékben hozzáférhető;
- Üzleti környezet állam által közvetlenül nem befolyásolható elemei:
 - KKV-k nem működnek elég hatékonyan;
- Üzleti környezet állam által közvetlenül befolyásolható elemei:
 - építési engedélyhez szükséges eljárások túl magas száma;
 - vállalkozásindításhoz szükséges tőke túl magas;
 - túl magas adminisztrációs terhek;

- túlterjedő bürokrácia;
- túl magas befektetési kockázat;
- Államháztartási tényezők:
 - túl magas adó- és járulékterhek;
 - túl magas adó- és járulékterhek a foglalkoztatás esetében;
 - valós (reál) társasági adók magas szintje;
 - adózás kiterjedtsége és hatása;
 - pazarló állami kiadások;
 - adóelkerülés túl nagy mértéke;
 - rossz közpénzügyi menedzsment;
- Oktatás:
 - agyelszívás;
- Államműködés:
 - kormányzati politika kialakításának átláthatatlansága;
 - jogi és szabályozási keretek nem megfelelő volta;
- Foglalkoztatás:
 - foglalkoztatottság alacsony szintje;
 - foglalkoztatottság alacsony növekedése;
 - rendelkezésre álló munkaerőkínálat alacsony szintje;
 - munkaerőkínálat alacsony növekedése.

(K+F+I és energiahatékonyság témakörökben nincs kritikus mértékben gyengeségnek minősített tényező.)

Összefoglaló táblázatban, a korábbiakban követett nómenklatúra (tehát nem az eredeti tanulmány struktúrája) szerint:

14. táblázat: A versenyképesség problémái (nemzetközi rangsorok)

Kategória

Problémák

Politikai problémák	<ul style="list-style-type: none"> • átláthatatlanul kialakuló kormányzati politika
Államműködéshez kapcsolódó problémák	<ul style="list-style-type: none"> • magas államadósság és adósságszolgálat, rossz hitelminősítéssel • nem megfelelő jogi és szabályozási keretek • magas befektetői kockázat, befektetők nem megfelelő védelme • túl magas adminisztratív terhek • túlterjedő bürokrácia • túl magas és rossz szerkezetű adórendszer • pazarló állami kiadások, nem megfelelő közpénzügyi menedzsment
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • adóelkerülés • kockázati tőke nem megfelelő mértékben elérhető • kölcsönök nem megfelelő mértékben elérhetőek • KKV-k hatékonytalan működése • foglalkoztatottság és munkaerőkinálat szintje és növekedése nem elegendő mértékű
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • oktatás – agyelszívás

Forrás: saját táblázat

6.3.2. A magyar gazdaság versenyképességét javító közpolitikai akció irányai

A kívánatos kormányzati cselekvés irányáról általános megjegyzéseket tesz a tanulmány, külön kiemelve. A közpolitikai akció irányai világosan a problémákra reflektálnak. Továbbra is a kormányzati anyag struktúrájának mentén (NGM [2011]):

- *Makrogazdaság:* stabilitás javítása, növekedés dinamizálása;
- *Pénzügyi környezet:* vállalkozások hitel- és tőkefinanszírozási lehetőségeinek javítása;
- *Üzleti környezet állam által közvetlenül nem befolyásolható elemei:* szemléletformáló intézkedések, vállalkozói kezdeményezések demonstratív támogatása;

- *Üzleti környezet állam által közvetlenül befolyásolható elemei:* adminisztratív terhek csökkentése, üzleti környezet kiszámíthatóságának javítása;
- *Államháztartás:* állami újraelosztás szintjének csökkentése, szerkezetének és hatékonyságának növelése;
- *Oktatás:* közoktatás minőségének javítása, oktatás és munkaerőpiac harmóniájának megteremtése;
- *Állam működése:* közszolgáltatások minőségének javítása;
- *Foglalkoztatás:* foglalkoztatás szempontjából kritikus társadalmi csoportok (kisgyermekes nők, pályakezdők, alacsony képzettségűek) munkához jutási lehetőségének javítása;
- *Kutatás-fejlesztés-innováció:* ösztönző állami intézményrendszer működési célzottságának és hatékonyságának javítása;
- *Energiahatékonyság:* fejlesztési programok és szemléletformáló intézkedések.

Összefoglaló táblázatban, továbbra is a saját nomenklatúra és nem a kormányzati anyag struktúrája mentén:

15. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (nemzetközi rangsorok)

Kategória	Intézkedések
Államműködéshez kapcsolódó problémák	<ul style="list-style-type: none"> • stabilitás megteremtése, növekedés dinamizálása • újraelosztás csökkentése, szerkezetének javítása • állami források hatékonyabb elköltése • adminisztratív terhek csökkentése • üzleti környezet kiszámíthatóságának növelése
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • vállalkozások finanszírozási lehetőségeinek javítása • (nem-állami) üzleti környezet javítása szemléletformáló intézkedésekkel • kritikus társadalmi csoportok munkaerőpiaci esélyeinek javítása

	<ul style="list-style-type: none"> • energiahatékonysági fejlesztések, szemléletformálás
Fundamentális problémák	<ul style="list-style-type: none"> • közoktatás minőségének javítása, munkaerőpiaci harmonizációja • közszolgáltatások minőségének javítása • K+F+I ösztönző intézményrendszerének javítása

Forrás: saját táblázat

6.4. Narratívák a nemzetközi rangsorok térképén

A nemzetközi versenyképességi rangsorok térképén a problémákra és intézkedésekre vonatkozó narratívák közül a makrogazdasági, az intézményi és a fundamentalista jelenik meg, a fejlesztő és a szabályozó nem.

7. ÖSSZEHASONLÍTÁSOK

A következő oldalakon arra teszek kísérletet, hogy bemutassam, az igazgatás versenyképességgel kapcsolatos narratívái hogyan viszonyulnak a politikai szféra, az üzleti világ és a nemzetközi versenyképességi rangsorok vonatkozó állításaihoz⁹. Értelmszerűen, csak azokat a kategóriákat lehet összehasonlítani, amelyek több térképen is szerepelnek, ezek a következők: problémák, közpolitikai akció irányai, stratégia-jövőkép. Az egyes területeken az összehasonlítást tartalmi kategóriánként fogom elvégezni, abból a célból, hogy látszódjanak a konkrét különbségek az egyes területek kapcsán.

7.1. A magyar gazdaság versenyképességének problémái

Politikai problémák. A kormányprogram kapcsán meglehetősen hasonlóan vélekednek az egyes területek képviselői. **Stratégia hiányáról, kiszámíthatatlanságról, átláthatatlanságról** szólnak a vélemények – mindezt pedig kiegészíti az üzleti szférában megjelenő gondolat, miszerint az állam túlterjeszkedik, túlságosan beavatkozik a gazdaságba.

Államműködés problémái. Az állam működése kapcsán mindegyik térképen elsőként jelenik meg a vállalkozásokra rakódó **adminisztrációs terhek** nagysága, a túlméretezett és rossz szerkezetű **adórendszer**, illetve a rossz minőségű és túl gyakran változó **szabályozási** környezet (az igazgatási térképen dominánsnak csak ez a három látszik). A politikai szféra és az üzleti szféra mindemellé kiemeli a rosszul működő és korrupció közbeszerzési rendszert, illetve magát az egész államot átszövő korrupciót is. Az üzleti szféra és a nemzetközi versenyképességi rangsorok teszik ehhez hozzá a közintézmények alacsony működési hatékonyságát. Érdekes módon, az uniós fejlesztési forrásokat kiemelt problémaként csak a kormányprogram említette, illetve a befektetővédelem is csak a nemzetközi rangsorokban szerepelt nehézségként.

Piaci problémák. A piacon felmerülő nehézségek között mindegyik szférában előkerül az **alacsony foglalkoztatás** és ehhez kapcsolódóan a nem hatékonyan működő **munkaerőpiac**. Szintén megjelenik mindenhol az **adóelkerülés** és a **feketegazdaság** problémája. A körbetartozások és a fizetési morál csak a kormányprogramban és a vállalatvezetői véleményekben merül fel, míg a magyar vállalatok finanszírozási nehézségei a politikai szféra és a nemzetközi versenyképességi rangsorok

⁹ Fontos megjegyezni, hogy az összehasonlítás alapjául szolgáló anyagok nem egyidőben keletkeztek. Az összehasonlítás ettől függetlenül, úgy vélem, érvényes, annak ellenére is, hogy a magyar gazdaság helyzete a világgazdasági válság következtében 2008 után jelentősen megváltozott. Két alapvető tényező ugyanis már a válság előtt is jelen volt és így állandónak tekinthető az egész időszakra: a folyamatos költségvetési kiigazítási kényszer, illetve a növekedésben mutatott régiós lemaradás.

véleményében került megemlítésre. Érdekes módon, az üzleti etika csak az igazgatás számára volt kiemelendő probléma, és az üzleti működés minőségével kapcsolatos nehézségek sem általánosak, az igazgatási térképen kívül csak a nemzetközi versenyképességi rangsorok vetik fel. Továbbá, a piacszabályozás kérdését csak a kormányprogram veti fel – szintén számomra kissé meglepő módon.

Fundamentális problémák. Teljesen egybehangzóan állítja mind a négy vizsgált terület, hogy a gazdasági tevékenység fundamentumai közül az **oktatás** és a **szakképzés** nem megfelelő minősége a probléma. Ehhez az üzleti vezetőkkel készített felmérések még hozzáteszik a vasúthálózat és a kisebb településekre vezető közúthálózat is hogy kívánivalókat maga után.

Az összehasonlításból tehát az látható, hogy a vizsgált diskurzusok szerint a magyar gazdaság versenyképessége előtt álló legnagyobb akadályok (mindenhol megjelentek):

- (1) ad hoc, kiszámíthatatlan és átláthatatlanul alakuló gazdaságpolitika,
- (2) túl magas adók és adminisztrációs terhek,
- (3) rossz és gyakran változó szabályozás,
- (4) alacsony foglalkoztatottság és nem hatékony munkaerőpiac,
- (5) elterjedt feketegazdaság és rossz adómorál,
- (6) alacsony minőségű oktatás és szakképzés.

Ebből az összefoglaló képből azt a következtetést is le lehet vonni, hogy a makrogazdasági, az intézményi és a fundamentalista narratívák emelkednek ki, ha összehasonlítjuk a térképeket, míg a szabályozó narratíva a háttérben marad, csakúgy, mint a fejlesztő.

Továbbá, a konszenzuson túli területek, összefoglaló táblázatban:

16. táblázat: A konszenzuson túl/1 – a versenyképesség problémái

	Igazgatás	Politika	Üzlet	Nki rangsorok
Politikai problémák			<ul style="list-style-type: none"> • túlterjeszkedő állam 	
Államműködés problémái		<ul style="list-style-type: none"> • uniós források rossz elosztása • korrupció • rosszul működő közbeszerzés 	<ul style="list-style-type: none"> • nem hatékony közintézmények • korrupció • rosszul működő közbeszerzés 	<ul style="list-style-type: none"> • nem hatékony közintézmények • nem elégséges befektetővédelem
Piaci problémák	<ul style="list-style-type: none"> • üzleti etika hiánya • üzleti működés alacsony minősége 	<ul style="list-style-type: none"> • finanszírozási nehézségek • körbetartozások • alacsony fizetési morál • rosszul szabályozott piacok 	<ul style="list-style-type: none"> • körbetartozások • alacsony fizetési morál 	<ul style="list-style-type: none"> • finanszírozási nehézségek • üzleti működés alacsony minősége
Fundamentális problémák			<ul style="list-style-type: none"> • vasúthálózat hiányosságai • alacsonyabb rangú közúthálózat hiányosságai 	

Forrás: saját táblázat

7.2. A magyar gazdaság versenyképességét javító intézkedések

Államműködés problémáihoz kapcsolódó intézkedések. Teljesen egybehangzó vélemény mind a négy térrépen az államműködéssel kapcsolatban, hogy a legfontosabb meghozandó intézkedések az **adók mértékének csökkentése**, szerkezetük egyszerűsítése, az **adminisztrációs terhek csökkentése**. Az **intézményi-szabályozási környezet** javítása szintén ide tartozik. A szociális ellátórendszer átalakításának igénye csak az igazgatási véleményekben és a kormányprogramban merül fel, míg az uniós fejlesztési források átirányítása a politika és az üzleti világ elképzelése.

Piaci problémákhoz kapcsolódó intézkedések. A piaci problémák kapcsán nem emelkedik ki mindenhol megjelenő intézkedés. A kormányprogram és a nemzetközi rangsorok említik az energiahatékonyságot célzó fejlesztés és szemléletformálás szükségességét, valamint a vállalkozások finanszírozási lehetőségeinek javítását.

Fundamentális problémákhoz kapcsolódó intézkedések. A fundamentumok kapcsán az **oktatás és szakképzés** minőségének javítása jelenik meg minden diskurzustérképen: munkaerőpiaci elvárások és az oktatási rendszer közötti **harmónia** megteremtését jelenti elsősorban. Emellett, az innovációs kapacitás növelése, a K+F+I támogatási rendszer átalakítása is három területen (de nem mindenhol) említett lépés.

Az összehasonlítás eredményeképp a következő intézkedésekre volna szükség a vizsgált területek véleménye alapján:

- (1) adók mértékének csökkentése, szerkezetük egyszerűsítése,
- (2) adminisztratív terhek csökkentése,
- (3) intézményi-szabályozási környezet javítása,
- (4) oktatás és szakképzés minőségének javítása: a munkaerőpiaci elvárások beépítése az oktatási rendszerbe.

A problémákhoz hasonlóan (és egyáltalán nem meglepően) itt is azt a következtetést lehet levonni, hogy a makrogazdasági, az intézményi és a fundamentalista narratíva mixe jellemző a vizsgált területekre.

Továbbá, a konszenzuson túli területek, összefoglaló táblázatban:

17. táblázat: A konszenzuson túl/2 – szükséges intézkedések

	Igazgatás	Politika	Üzlet	Nki rangsorok
Államműködés problémái	<ul style="list-style-type: none"> • szociális ellátó-rendszer átalakítása 	<ul style="list-style-type: none"> • szociális ellátórendszer átalakítása • uniós források vállalkozásfejlesztésre 	<ul style="list-style-type: none"> • uniós források vállalkozás-fejlesztésre 	

Piaci problémák		<ul style="list-style-type: none"> • energiahatékonyság • finanszírozási lehetőségek javítása 		<ul style="list-style-type: none"> • energiahatékonyság • finanszírozási lehetőségek javítása
Fundamentális problémák		<ul style="list-style-type: none"> • K+F kiadások növelése • innovációs kapacitás bővítése 	<ul style="list-style-type: none"> • K+F kiadások növelése • innovációs kapacitás bővítése 	<ul style="list-style-type: none"> • K+F kiadások növelése • innovációs kapacitás bővítése

Forrás: saját táblázat

7.3. A magyar gazdaság versenyképességének stratégiai irányai, jövőképe

A stratégia, jövőkép kapcsán csak az igazgatás, a politika és az üzleti szféra diskurzusát vizsgálom.

Magas hozzáadott értékű iparágak. A magas hozzáadott értékű iparágakban sikeres vállalkozások mint a versenyképes gazdaság jövője kapcsán mindhárom ebből a szempontból vizsgált diskurzusban szerepel az ehhez vezető út, azaz a magasan képzett humántőkéhez szükséges felsőoktatás illetve az innovációs aktivitás növelése. Ezen felül, az igazgatás és az üzleti szféra inkább iparágakat emel ki: digitális gazdaság, biotechnológia, gyógyszergyártás, szolgáltatások, míg a kormányprogram inkább a fejlődés gazdasági feltételeiről: kockázati tőketársaságok és gazdasági hálózatok fejlesztéséről.

Földrajzi elhelyezkedés. Mindhárom vizsgált diskurzusban hangsúlyosan szerepel, hogy a magyar gazdaság sikerágazatai lehetnek földrajzi elhelyezkedésünkre és a megfelelő (reál)infrastruktúrára építő logisztikai szolgáltatások.

Természeti adottságok. A természeti adottságokra mint a jövő irányára hivatkozó gondolkodás csak az igazgatás és a politika diskurzusaiban jelenik meg, az üzleti szférában nem. Előbbi kettőben gyakorlatilag ugyanazok a vélemények merülnek fel: éghajlati adottságok – mezőgazdaság, ivóvíz, gyógyvíz – turizmus, megújuló energiaforrások (geotermikus energia).

Összefoglalva a vizsgált területeknek a magyar gazdaság stratégiai irányaira vonatkozó

állításait, a jövő útjai a következők:

- (1) magas hozzáadott értékű iparágakban (szoftverfejlesztés, biotechnológia, gyógyszergyártás) tevékenykedő sikeres vállalkozások,
- (2) földrajzi elhelyezkedésünkre és reálinfrastruktúránkra építő logisztikai szolgáltatások.

A stratégiai irányokról szóló általános kép annak a következtetésnek a levonására ad lehetőséget, hogy az igazgatási diskurzustól némiképp eltérően, az összesítésből csak a **komparatív előnyökre (adottságokra)** épülő jövőkép-narratíva emelkedik ki, az abszolút előnyökre (különlegességekre) épülő nem.

8. ZÁRÓ GONDOLATOK

8.1. Eredmények

A tanulmányban arra tettem kísérletet, hogy egy interjúsorozat és három szövegelemzés alapján leírjam és strukturáljam a gazdaságpolitikai közigazgatás, a politikai szféra, az üzleti világ és a nemzetközi versenyképességi rangsorok versenyképességgel kapcsolatos vélekedéseit, és azonosítsam ezeken a területeken a versenyképességgel kapcsolatos narratívákat. Az igazgatási térképen ezen felül önálló hipotéziseket is megfogalmaztam, és azokat az eredményeken teszteltem, valamint a négy területet összehasonlítását is elvégeztem.

8.1.1. A versenyképességgel kapcsolatos narratívák

A jellemző narratívákkal kapcsolatban a következőkre jutottam:

- (1) Az igazgatás területén a problémákat és intézkedéseket illető narratívák közül dominánsnak a **makrogazdasági**, illetve kicsit kevésbé ("félkarúan", hiszen a narratíva nem államműködésre vonatkozó részei alulsúlyozódnak) az **intézményi** narratíva mondható. Emellett, nem dominánsnak, de jellemzőnek tűnik a fundamentalista narratíva is – a szabályozó és a fejlesztő alig jelenik meg. A versenyképesség letéteményeseivel kapcsolatos narratívák közül egyértelműen a **vállalkozó** narratíva dominál, míg a jövőkép-történetek közül egyaránt megjelenik az **abszolút** előnyökre (különlegességekre) és a **komparatív** előnyökre (adottságokra) építő narratíva.
- (2) A politikai térképen a probléma/intézkedés-történetek közül mind az öt narratíva körülbelül egyenlő mértékben erős, a jövőkép-narratívák közül szintén mind az abszolút előnyökre (különlegességekre), mind a komparatív előnyökre (adottságokra) építő narratíva domináns.
- (3) Az üzleti világ térképén a problémákra és intézkedésekre vonatkozó narratívák közül a **makrogazdasági** és a **fundamentalista** jelenik meg a legerősebben (többszörösen). Kissé gyengébben és felemásan felfedezhető az intézményi narratíva és a fejlesztő is. A szabályozó nem jellemző. A jövőkép-narratívák közül az üzleti térképen csak a **komparatív** előnyökre (adottságokra) épülő narratíva jelenik meg, az abszolút előnyökre épülő nem
- (4) A nemzetközi rangsorok területén a problémákra és intézkedésekre vonatkozó narratívák közül a **makrogazdasági**, az **intézményi** és a **fundamentalista** jelenik meg erőteljesen, a fejlesztő és a szabályozó nem jellemző.

8.1.2. Az igazgatási interjúkkal kapcsolatos hipotézisek tesztelése

Az igazgatási vezetőkkel készült interjúk kapcsán öt hipotézist fogalmaztam meg, ezek a következők:

(1) szűk fókusz – saját terület felülsúlyozása, (2) államközpontú gondolkodás – makroérvek túlsúlyban, (3) versenyképesség mint FDI-vonzó képesség, (4) 'felvilágosult abszolutizmus' mint a problémák megoldásának útja és (5) abszolút előnyök – komparatív előnyök egyensúlyban.

A hipotézisek közül beigazolódott a második és az ötödik: a problémák és intézkedések kapcsán valóban a makrogazdasági narratíva lett a legerősebb, míg a jövőkép-történetek kapcsán egyensúlyban van az abszolút (különlegességekre) és a komparatív (adottságokra) előnyökre épülő narratíva.

Nem igazolódott be az első, a harmadik és negyedik hipotézis: meglehetősen széles fókuszú válaszok érkeztek az interjúk során, nem az FDI-, hanem a vállalkozás narratíva volt a domináns és a politikai korlátok megoldása kapcsán is erős volt a döntések inkluzivitásának szükségességét hangsúlyozó érvelés.

8.1.3. Az összehasonlító elemzés eredményei

Tartalmi elemek. A térképek összehasonlításból az látható, hogy a vizsgált diskurzusok szerint a magyar gazdaság versenyképessége előtt álló legnagyobb akadályok (minden területen megjelentek):

- (1) ad hoc, kiszámíthatatlan és átláthatatlanul alakuló gazdaságpolitika,
- (2) túl magas adók és adminisztrációs terhek,
- (3) rossz és gyakran változó szabályozás,
- (4) alacsony foglalkoztatottság és nem hatékony munkaerőpiac,
- (5) elterjedt feketegazdaság és rossz adómorál,
- (6) alacsony minőségű oktatás és szakképzés.

A legfontosabb intézkedések:

- (1) adók mértékének csökkentése, szerkezetük egyszerűsítése,
- (2) adminisztratív terhek csökkentése,
- (3) intézményi-szabályozási környezet javítása,

- (4) oktatás és szakképzés minőségének javítása: a munkaerőpiaci elvárások beépítése az oktatási rendszerbe.

A versenyképes magyar gazdaság stratégiai irányai, jövőképe:

- (1) magas hozzáadott értékű iparágakban (szoftverfejlesztés, biotechnológia, gyógyszergyártás) tevékenykedő sikeres vállalkozások,
- (2) földrajzi elhelyezkedésünkre és reálinfrastruktúránkra építő logisztikai szolgáltatások.

Narratívák. A tartalmi összefoglalás mellett a narratívák kapcsán is lehet összefoglaló képről beszélni. A problémák és intézkedések kapcsán összességében a **makrogazdasági**, az **intézményi** és a **fundamentalista** narratívák emelkednek ki, míg a jövőkép-történetek közül az összesítésből csak a **komparatív előnyökre (adottságokra)** épülő jövőkép-narratíva emelkedik ki, az abszolút előnyökre (különlegességekre) épülő nem.

8.2. Kitekintés

A tanulmány állításainak érvényességét és hozzáadott értékét két irányban lehetséges bővíteni: egyfelől az elemzés hatókörének szélesítésével, másfelől annak mélyítésével.

Az elemzés hatókörének szélesítése két irányban képzelhető el. Egyrészt a már a tanulmányban is említett térképek bővítésével: más (pl. fejlesztési, vidékfejlesztési) minisztériumok vezetőknek bevonásával az interjúkba, politikusi interjúk készítésével, újabb üzleti vezetőkkel készült felmérések elemzésével. Másfelől, újabb területeket is érdemes feltárni: ezek közül talán legfontosabbnak a publicisztikákban, tanulmányokban megjelenő magyar közgazdasági kánon versenyképességi szempontú feltérképezése látszik.

Ami az elemzés mélyítését illeti, érdemes volna az különböző területek egymásra hatását bővebben feltérképezni, és a kölcsönhatási mechanizmusokat intézményi szemléletben is megvizsgálni: az intézményi és a diszkurzív módszertan szintézise a magyar gazdaságról szóló politikatudományi irodalom érdekes kutatási iránya lehetne.

TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. táblázat: Interjúalanyok megoszlása államtitkárságok szerint
2. táblázat: A versenyképességet meghatározó tényezők/1 (igazgatás)
3. táblázat: A versenyképességet meghatározó tényezők/2 (igazgatás)
4. táblázat: A versenyképesség problémái (igazgatás)
5. táblázat: Kivánatos kutatási területek a versenyképesség kapcsán (igazgatás)
6. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (igazgatás)
7. táblázat: A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe (igazgatás)
8. táblázat: A versenyképesség problémái (politika)
9. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (politika)
10. táblázat: A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe (politika)
11. táblázat: A versenyképesség problémái (üzleti szféra)
12. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (üzleti szféra)
13. táblázat: A versenyképesség stratégiai irányai, jövőképe (üzleti szféra)
14. táblázat: A versenyképesség problémái (nemzetközi rangsorok)
15. táblázat: A versenyképességet javító intézkedések (nemzetközi rangsorok)
16. táblázat: A konszenzuson túl/1 – a versenyképesség problémái
17. táblázat: A konszenzuson túl/2 – szükséges intézkedések

HIVATKOZÁSJEGYZÉK

1. Báger Gusztáv – Pulay Gyula (2010): Közpolitikai javaslatok. In: Báger Gusztáv – Czakó Erzsébet: A közszféra és a gazdaság versenyképessége – empirikus eredmények és tanulságok. Állami Számvevőszék Kutatóintézete, Budapest.

[http://www.asz.hu/ASZ/tanulmanyok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/\\$File/t326.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/tanulmanyok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/$File/t326.pdf),

letöltés ideje: 2011. április 24. 18:08

2. Bakács András (2003): Versenyképesség-koncepciók. "A hazai közlekedési hálózatok hatékonysága, versenyképessége növelésének lehetőségei a nemzetközi tapasztalatok alapján" című kutatási projekt keretében készült tanulmány

www.vki.hu/~tflleisch/~haver/.../haver-BAKACS-final-031109.pdf, letöltés ideje: 2011. április 29. 18:35

3. Balás Gábor (szerk.) (2009): A magyar fejlesztéspolitika alapkérdései. GSZT háttér tanulmány, Gazdasági és Szociális Tanács, Budapest

http://www.mgszt.hu/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=40&Itemid=17, letöltés

ideje: 2011. október 26. 23:50

4. Cowles, Maria G. – Caporaso, James – Risse, Thomas (szerk.) (2001): Transforming Europe. Cornell UP, Ithaca NY

5. Chikán Attila – Czakó Erzsébet (2005): Kutatási tervtanulmány. Megjelent a Versenyben a világgal 2004-2006 – Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból című kutatásának 1. számú műhelytanulmányaként.

http://edok.lib.uni-corvinus.hu/137/01/1_mht_tervtan.pdf, letöltés ideje: 2011. április 29. 17:55

6. Chikán Attila – Czakó Erzsébet (2008): Versenyképesség – ahogyan a vállalatvezetők látják. Megjelent a Versenyben a világgal 2004-2006 – Gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból című kutatásának 49. számú műhelytanulmányaként.

<http://www.uni->

[corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/versenykepesseg/tanulmanyok_pdf-](http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/versenykepesseg/tanulmanyok_pdf-)

[ben/49_mht_Chikan_Czako.pdf](http://www.uni-corvinus.hu/fileadmin/user_upload/hu/kutatokozpontok/versenykepesseg/tanulmanyok_pdf-ben/49_mht_Chikan_Czako.pdf), letöltés ideje: 2011. április 24. 18:15

7. Chikán Attila – Losonczi Dávid (2010): A közszféra hatása a vállalati versenyképességre – Egy kérdőíves felmérés tanulságai. In: Báger Gusztáv – Czakó Erzsébet: A közszféra és a gazdaság versenyképessége – empirikus eredmények és tanulságok. Állami Számvevőszék Kutatóintézete, Budapest.

[http://www.asz.hu/ASZ/tanulmanyok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/\\$File/t326.pdf](http://www.asz.hu/ASZ/tanulmanyok.nsf/0/B1B438C059449FDAC12577200033564C/$File/t326.pdf),

letöltés ideje: 2011. április 24. 18:05

8. EM (2007): Erős Magyarország. A Fidesz-Magyar Polgári Szövetség Programja.

http://jovonk.hu/FideszPP2007_HU.pdf, letöltés ideje: 2011. április 23. 21:50

9. Foucault, Michel (2000): Válasz egy kérdésre. A diskurzusról. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

10. Habermas, Jürgen (1971 [1962]): A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása: Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Gondolat, Budapest.

11. Hajer, Martin (1995): The Politics of Environmental Discourse. Oxford UP, Oxford

12. Kaplan, Thomas J. (2000): A közpolitika-elemzés narratív struktúrája. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

13. Krugman, Paul (1994): Competitiveness: A Dangerous Obsession. In: Foreign Affairs, 1994/2.

14. Litfin, K. (1994): Ozone Discourses: Science and Politics in Global Environmental Cooperation. Columbia University Press, New York, NY

15. Madarász Aladár (2000): A klasszikus iskola. In: Bekker Zsuzsa (szerk.): Alapművek, alapirányzatok Gazdaságelméleti olvasmányok sorozat, Aula Kiadó, Budapest

16. NEP (2010): A Nemzeti Együttműködés Programja. A 2010-ben hivatalba lépett, Orbán Viktor vezette kormány programja.

http://www.miniszterelnok.hu/kozlemeny/a_nemzeti_egyuttmukodes_programja_2010_majus_22_,

letöltés ideje: 2011. április 23. 21:40.

17. NGM (2011): Versenyképességi helyzetértékelés – A nemzetközi versenyképességi rangsorok alapján. A Nemzetgazdasági Minisztérium Gazdaságpolitikai Főosztályának összehasonlító elemzése <http://www.kormany.hu/download/4/9c/10000/Versenyk%C3%A9pess%C3%A9gi%20Helyzet%C3%A9rt%C3%A9kel%C3%A9s.pdf>, letöltés ideje: 2011. április 28. 13:31
18. NÜP (2010): A Nemzeti Ügyek Politikája. A Fidesz-KDNP választási programja. <http://program2010.fidesz.hu>, letöltés ideje: 2011. április 23. 21:45
19. Orbán Viktor (2011): Orbán Viktor miniszterelnök viszontválasza az Országgyűlésben az uniós elnökségi félév félideji értékeléséről szóló vitában a frakcióvezetőknek, 2011. április 4., http://www.youtube.com/watch?v=07_XqHPRW9k, letöltés ideje: 2011. április 23. 22:05
20. Porter, Michael E. (1990): The Competitive Advantage of Nations. In: Harvard Business Review 1990/2.
21. Szabó Ildikó (2007): A nemzet fogalmi konstrukciója a Fidesz diskurzusaiban 1998 és 2006 között. In: Politikatudományi Szemle, 2007/3.
22. Szabó Márton (1998): Politikai tudáselméletek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest
23. Szabó Márton (2003): A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan, Budapest
24. Szabó Márton (2004): Szimpozion a politikai diskurzuselemzésről. In: Politikatudományi Szemle, 2004/4.
25. Szabó Márton (szerk.) (2006): Fideszvalóság. L'Harmattan, Budapest
26. Vasta, Nikoletta (2000): Új Munkáspárt – új nyelv? A modernizátor hagyomány és változás között. In: Szabó Márton – Kiss Balázs – Boda Zsolt (szerk.): Szövegváltozatok a politikára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest

MELLÉKLET – AZ INTERJÚKBAN RÉSZT VETT IGAZGATÁSI VEZETŐK

Név	Államtitkárság	Főosztály/Helyettes államtitkárság	Beosztás
Adorján Richárd	Államháztartásért Felelős ÁT	Költségvetési Összefoglaló FO	főosztályvezető
Balogh Ádám	Adó- és Pénzügypolitikáért Felelős ÁT	Adóügyekért Felelős HÁT	helyettes államtitkár
Banai Péter	Államháztartásért Felelős ÁT	Költségvetésért Felelős HÁT	helyettes államtitkár
Benk Szilárd	Adó- és Pénzügypolitikáért Felelős ÁT	Makrogazdasági FO	főosztályvezető
Gerendás János	Parlamentari és Gazdaságstratégiai ÁT	Gazdaságpolitikai FO	főosztályvezető-helyettes
Henterné Tringer Ágnes	Külgazdasági ÁT	Befektetés-stratégiai FO	főosztályvezető
Horváth Endre	Belgazdasági ÁT	Turizmusért és Kereskedelemért Felelős HÁT	helyettes államtitkár
Jáczku Tamás	Foglalkoztatáspolitikáért Felelős ÁT	Foglalkoztatás-irányítási FO	főosztályvezető
Nátrán Roland	Adó- és Pénzügypolitikáért Felelős ÁT	Pénzügypolitikáért Felelős HÁT	helyettes államtitkár
Németh Edit	Államháztartásért Felelős ÁT	Államháztartási Belső Kontrollok FO	főosztályvezető
Nikodémusz Antal	Parlamentari és Gazdaságstratégiai ÁT	Innovációért Felelős FO	főosztályvezető
Pankucsi Zoltán	Államháztartásért Felelős ÁT	Számveteli és Szakképzési FO	főosztályvezető
Salamin Géza	Parlamentari és Gazdaságstratégiai ÁT	Területfejlesztésért Felelős FO	főosztályvezető

Szakáli István Loránd	Külgazdasági ÁT	Kárpát-medencei Térség Gazdaságfejlesztési FO	főosztályvezető
Tavaszi Zsolt	Államháztartásért Felelős ÁT	Államháztartási Szabályozási FO	főosztályvezető
Turóczy László	Parlamenti és Gazdaságstratégiai ÁT	Gazdaságpolitikai Főosztály	főosztályvezető
Veress Gábor	Parlamenti és Gazdaságstratégiai ÁT	Államtitkári Titkárság	politikai tanácsadó
Dr Wagner Zsófia	Közigazgatási ÁT	Nemzetközi és Európai Unió Főosztály	főosztályvezető
Dr. Windisch László	Adó- és Pénzügypolitikáért Felelős ÁT	Adó- és Vámigazgatási FO	főosztályvezető

Jelen tanulmány a VERSENYKÉPESSÉG KUTATÁSOK MŰHELYTANULMÁNY-SOROZAT kötetét
képezi.

BCE Versenyképesség Kutató Központ

Kiadásért felelős: Chikán Attila igazgató

ISSN 1787-6915